

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologických věd

Bakalářská práce

Trest smrti jako nástroj (de)humanizace

Od trestu smrti v nacistické „židovské otázce“ přes poválečné procesy s válečnými zločinci k dokumentům o zločinech proti lidskosti

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Kolářová, Dr. theol.

Autor práce: Bc. Michala Pavlišová

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: 3.

2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Datum 20. března 2021

Michala Pavlišová

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Lucii Kolářové, Dr. theol. za cenné rady, připomínky a vedení práce.

Obsah

ÚVOD	5
1. HODNOTA ŽIVOTA ŽIDOVSKÉHO ČLOVĚKA V NACISTICKÉM NĚMECKU	7
1.1 HODNOTA ŽIVOTA ŽIDOVSKÉHO ČLOVĚKA PODLE DOBOVÉHO LEGISLATIVNÍHO RÁMCE	7
1.2 TREST SMRTI V KONTEXTU KONEČNÉHO ŘEŠENÍ ŽIDOVSKÉ OTÁZKY	9
1.3 VYHLAZOVACÍ TÁBORY.....	11
1.4 POHLED ŽIDŮ NA PROTIŽIDOVSKÁ OPATŘENÍ A KONEČNÉ ŘEŠENÍ.....	12
1.5 NESLUČITELNOST NACISTICKÉHO POJETÍ S HODNOTOU ŽIVOTA V SOUČASNÉ EVROPSKÉ SPOLEČNOSTI	15
2. PROCESY S VÁLEČNÝMI ZLOČINCI	17
2.1 CESTA K POTRESTÁNÍ VÁLEČNÝCH ZLOČINCŮ	17
2.2 NORIMBERSKÝ PROCES	18
2.3 OSVĚTIMSKÝ PROCES.....	20
2.4 JERUZALÉMSKÝ PROCES.....	22
3. ALTERNATIVNÍ POHLEDY NA PROCESY S VÁLEČNÝMI ZLOČINCI	24
3.1 LEGITIMITA PROCESŮ – STANOVISKA „PRO“ A „PROTI“	24
3.2 HLASY PŘEŽIVŠÍCH	26
3.3 VÝZNAM NORIMBERSKÝCH PROCESŮ PRO DOKUMENTY VZNIKLÉ V NÁSLEDUJÍCÍCH LETECH	28
4. ANTROPOLOGICKÁ ZÁVAŽNOST TRESTU SMRTI	31
4.1 POVÁLEČNÉ DOKUMENTY TÝKAJÍCÍ SE LIDSKÝCH PRÁV	31
4.2 TREST SMRTI JAKO PROJEV EXTRÉMNÍ DEHUMANIZACE.....	32
4.3 MOŽNOSTI ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ K TRESTU SMRTI	35
ZÁVĚR	39
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	41
ABSTRAKT	45
ABSTRACT	45

Úvod

Tématem bakalářské práce, která nese název *Trest smrti jako nástroj (de)humanizace: o trestu smrti v nacistické „židovské otázce“ přes poválečné procesy s válečnými zločinci k dokumentům o zločinech proti lidskosti*, je – v dané souvislosti konkrétních dějinných událostí – trest smrti jako antropologický problém. Problematika trestu smrti je v této práci postavena na dvou protilehlých pólech. Prvním pólem je tzv. „židovská otázka“, která znamenala hromadné odsouzení Židů k trestu smrti bez soudu, pouze na základě příslušnosti k národu, a druhým pólem je potrestání nacistických zločinců, kteří toto vymysleli a aktivně se na smrti milionů lidí podíleli. V bakalářské práci užívám slovo Žid s velkým písmenem, jelikož se jednalo o příslušníky národa a nezáleželo na tom, jakého jsou náboženského vyznání.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola a její podkapitoly se zabývají hodnotou života židovského člověka v nacistickém Německu. Cílem této kapitoly není zmapovat příčiny, nýbrž důsledky nenávisti ze strany nacistického Německa, která vyvrcholila hromadným odsouzením k trestům smrti kvůli tomu, že se tito lidé narodili jako Židé. Jsou zde zmíněny rasové zákony, ale také pohledy Židů, kteří tuto dobu prožili, je uveden přehled koncentračních táborů, kde byli Židé hromadně vražděni. Nechybí zde ani pohled na současnou evropskou společnost a její mechanismy, které by měly zabránit tomu, aby se něco takového neopakovalo.

Druhá kapitola a její podkapitoly se zabývají procesy s válečnými zločinci, které probíhaly po skončení druhé světové války. Není cílem detailně popsat procesy z hlediska legitimacy, právních názorů a podobně. Smyslem je pouze zmínit hlavní procesy, které se konaly, z hlediska obhajob souzených. Zda si uvědomovali, či neuvědomovali, za co jsou souzeni, popřípadě zda svých činů litovali.

Třetí kapitola se zabývá některými vybranými pohledy na procesy s válečnými zločinci. Jedná se o noviny, výzkumy, hlasy v německé poválečné společnosti. Nedílnou součástí je také hledisko přeživších. Jedna z podkapitol se rovněž zabývá významem procesů s válečnými zločinci pro dokumenty, které po druhé světové válce vznikly. Jedná se o dokumenty, mezinárodní smlouvy, pakty a úmluvy, které ovlivnila druhá světová válka, zejména norimberské procesy.

Poslední kapitola se zabývá tématem trestu smrti, které se prolíná celou bakalářskou prací a které se v představeném kontextu ukazuje jako základní antropologický problém. V této kapitole jsem se zaměřila na dokumenty mezinárodní povahy, které se zabývají

lidskými právy a zakazují trest smrti. Součástí je zde také podkapitola zabývající se trestem smrti obecněji, jaká jsou stanoviska odpůrců trestu smrti a jeho příznivců. V neposlední řadě jsou tu uvažovány alternativy k trestu smrti a možnosti sociální práce s odsouzenými. Zároveň je zde nejvíce reflektována ambivalentnost trestu smrti z hlediska antropologického. V práci neskrývám pochybnosti o jakémkoli humánním potenciálu trestu smrti vůbec, byť by tento byl aplikován v jednoznačných případech totální zvěle a bezpráví. Tato dvojznačnost je ostatně zachycena již v názvu bakalářské práce – viz „(de)humanizace“.

Mohlo by se zdát, že toto téma již není aktuální, jelikož od konce druhé světové války uplynulo 75 let, že se společnost posunula o mnoho dále. Ale já se domnívám, že v dnešní době je toto téma aktuální možná více než kdy předtím, a souvisí s migrací, která v posledních letech sužuje Evropu. Je jisté, že ještě nejsme u hromadného vraždění migrantů, ale celková nálada ve společnosti není dobrá a vznikající nenávist je cítit kolem nás více a více. Tato práce by tak mimo jiné mohla pomoci k uvědomění, kam až může takováto nenávist zajít.

Cílem předložené bakalářské práce je z antropologické perspektivy tematizovat trest smrti jako nástroj spíše dehumanizující než zlidšťující, a to na pozadí dobových reálií a svědectví z epochy druhé světové války a bezprostředně po ní. To obnáší řadu otázek. Může být trest smrti někdy legitimní? Lze udělit trest smrti za vraždu milionů lidí, lze tyto smrti vykoupit jinou smrtí? Lze soudit činy, které byly provedeny během války? A v neposlední řadě je zde otázka, zda potrestání jednoho člověka může přinést úlevu jeho oběti? Docílí se spravedlnosti tím, že bude popraveno několik zločinců za vraždy milionů nevinných lidí, lidí, kteří se provinili pouze tím, že byli Židé?

Při zpracování bakalářské práce jsem vycházela z odborných knih, ale také z autentických nahrávek pamětníků. Využívala jsem i výzkumy na daná témata a pátrala jsem rovněž v německém tisku, který refleктоval dobu poválečných procesů.

1. Hodnota života židovského člověka v nacistickém Německu

Hodnota života židovského člověka v nacistickém Německu v průběhu let klesala. Od roku 1933, kdy se stal Adolf Hitler říšským kancléřem, začal v Německu více sílit antisemitismus, začala se přijímat různá protižidovská opatření, která vyvrcholila přijetím norimberských rasových zákonů. Uplatňování norimberských rasových zákonů se v pozdějších dobách rozšířilo i do okupovaných území a život židovského člověka postupně ztrácel svoji hodnotu.

Nabízí se tedy otázka, proč Hitler svůj hněv soustředil ve velké míře právě proti této skupině lidí. Na tuto otázku existuje mnoho odpovědí a různé historické pohledy. Nejčastěji uváděné důvody jsou výsledek první světové války, Versaillská mírová smlouva nevýhodná pro Německo, pohled na Židy jako strůjce všech problémů Německa. Toto uvádí například německý historik Percy Ernst Schramm, podle něhož Hitler viděl Židy jako zlo všeho, co se kdekoliv na světě stalo.¹ Další německý historik Ralf Georg Reuth popisuje, že Adolf Hitler začal mluvit o světovém židovském spiknutí již od roku 1920. Hitler měl vycházet z toho, že po první světové válce se proti Německu spiknul celý svět, podezíral Moskvu, že chce provést komunistickou revoluci v Německu a byl přesvědčen o tom, že za vším stojí Židé.²

1.1 Hodnota života židovského člověka podle dobového legislativního rámce

Třetí říše byla státem nacionálně-socialistickým, základem státu byla nacistická ideologie, která byla založena na třech zásadách: totalitní stát, mystika národního společenství, rasový princip.³ Je tedy jasné, že nacistická ideologie musela formovat i německé právo. Základními pojmy nacistické ideologie byla rasa a rasová čistota. Důsledkem jejích základních myšlenek byl státní antisemitismus.

Dne 30. ledna 1933 byl Adolf Hitler jmenován říšským kancléřem. Po tomto jmenování začal antisemitismus v Německu sílit. Již 1. dubna 1933 Hitler nařídil bojkot židovských obchodů.⁴

¹ Srov. SCHRAMM, P. E. *Hitler: člověk a vojevůdce*. Praha: Deus, 2003, s. 48.

² Srov. REUTH, R. G. *Hitlerova nenávist k Židům: klišé a skutečnost*. Praha: Ikar, 2011, s. 161.

³ Srov. KNAPP, V. *Problém nacistické právní filozofie*. Dobrá voda: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 33.

⁴ Srov. STEFFAHN, H. *Hitler*, Olomouc: Votobia, 1996, s. 103.

Dne 7. dubna 1933 byl vydán Zákon o obnově státní správy, na jehož základě nesměli Židé pracovat ve státní správě. Do státní správy v Říši spadaly i univerzity, takže židovští profesori byli vyloučeni z univerzit.⁵ Tímto prvním opatřením začali být Židé postupně vylučováni z veřejného života.

V roce 1933 Adolf Hitler pověřil německé lékaře, aby se začali zabývat řešením rasové otázky. Již čtyři roky předtím, tedy v roce 1929, vznikla Liga národně socialistických lékařů, která se zabývala rasovou hygienou. V říjnu roku 1933 měla Liga již 11 000 členů.

Legislativní zlom v pohledu na židovské obyvatelstvo představovaly norimberské rasové zákony, které byly přijaty na sněmu NSDAP (Národně socialistická německá dělnická strana) v Norimberku 15. září 1935. Cílem protižidovských zákonů bylo omezit všední život Židů, bojkotovat židovské podnikání a zbavit je občanských práv.⁶

Zákon o říšském občanství z 15. září 1935 upravoval státní příslušnost k Německé říši na základně rasy. V § 2 je specifikováno, že říšským občanem může být pouze státní příslušník německé nebo druhově příbuzné krve. První nařízení k zákonu o říšském občanství z 14. listopadu 1935 blíže specifikovalo, kdo je Židem a jaká jsou jeho práva. V § 4 odst. 1 je uvedeno: „Žid nemůže být říšským občanem. Nemá hlasovací právo v politických věcech, nemůže zastávat veřejný úřad.“⁷ Další odstavce tohoto paragrafu se zabývají vyloučením židovského obyvatelstva z veřejných funkcí. § 5 se zabýval stanovením toho, kdo je dle rasových předpokladů Židem. Hlavním cílem tohoto nařízení bylo, aby byla zachována rasová čistota německé krve.⁸

Druhé nařízení k zákonu o říšském občanství z 21. prosince 1935 se zaměřuje na vyloučení Židů z většiny intelektuálních profesí. Nachází se zde zbavení výkonu učitelské profese, zbavení práva vyučovat na vysokých školách, rozvázání smluv s vedoucími lékaři ve veřejných nemocnicích.⁹

Třetí nařízení k zákonu o říšském občanství ze 14. června 1938 nařizuje, jaké podniky musí být označeny jako židovské.¹⁰ Později bylo Židům zakázáno provozovat jakékoli podnikání.

⁵ Srov. PROCTOR, R. N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu*. Praha: Academia, 2009, s. 23, s. 101–102.

⁶ Srov. *Hitlerovy zákony XIII. Norimberské zákony*. Žďár nad Sázavou: Bodyart Press s.r.o., 2014, s. 3.

⁷ Srov. *Hitlerovy zákony XIII. Norimberské zákony*, s. 30.

⁸ *Hitlerovy zákony XIII. Norimberské zákony*, s. 27–31.

⁹ Srov. *Hitlerovy zákony XIII. Norimberské zákony*, s. 32–37.

¹⁰ Srov. *Hitlerovy zákony XIII. Norimberské zákony*, s. 37–40.

Čtvrté nařízení k zákonu o říšském občanství z 25. července 1938 zbavuje aprobace židovské lékaře, přičemž nové oprávnění židovský lékař nemůže získat, taktéž určuje, že Žid smí léčit pouze Židy.¹¹

Zákon na ochranu německé krve a německé cti z 15. září 1935 se zabývá takzvanou čistotou německé krve. Je zakázáno, aby uzavřel sňatek Žid s příslušníkem německé krve, pokud se tak stane, sňatek je neplatný. Taktéž je zakázán mimomanželský styk Žida s příslušníkem německé krve. Židé nesmí zaměstnávat německé příslušníky, nesmí vztyčovat říšskou vlajku.¹²

V roce 1938 bylo přijato několik protižidovských opatření: například každý Žid si musí přidat ke jménu Izrael nebo Sára, Židé nesmí navštěvovat divadla, kina a podobně. Židé jsou vyloučeni z německých škol, mají omezený pohyb v určitých oblastech a další. V roce 1941 byla zavedena povinnost pro Židy být označen Davidovou hvězdou. Židům bylo dále nařízeno například nakupování pouze v určený čas nebo odevzdání domácích zvířat, šperků, sportovního vybavení, různých typů oblečení. Taktéž byli Židé nuceně sestěhováni do částí měst, které byly vytyčeny pouze pro židovské obyvatelstvo.

V období mezi lety 1933 až 1941 bylo v Německu přijato přes 250 dekretů, zákonů a nařízení, které systematicky vylučovaly Židy z veřejného kulturního a ekonomického života.¹³

1.2 Trest smrti v kontextu konečného řešení židovské otázky

Norimberské rasové zákony vylučovaly Židy ze všech oblastí veřejného života a hodnota jejich života klesla na nulu. Nacisté viděli v Židech nepřítele číslo jedna, který musí být nejprve izolován a později odstraněn z Německa a okupovaných území. Jasný plán na fyzickou likvidaci židovského obyvatelstva byl přijat v další letech.¹⁴

Zprvu měli být Židé odstraněni z Evropy, a proto byl vytvořen Plán Madagaskar. Podle tohoto plánu měli být všichni židovští obyvatelé deportováni na tento ostrov, avšak pro svou velkou nákladnost tento plán ztroskotal. S evakuací Židů se počítalo i nadále a Reinhard Heydrich schválil plán, dle něhož měli být Židé evakuováni do Polska. Již od vypuknutí druhé světové války bylo systematicky židovské obyvatelstvo přesunováno do ghett v Polsku, později také do Terezína. Již v roce 1941 začal vznikat první vyhlazovací

¹¹ Srov. *Hitlerovy zákony XIII. Norimberské zákony*, s. 40–42.

¹² Srov. *Hitlerovy zákony XIII. Norimberské zákony*, s. 43–46.

¹³ Srov. PROCTOR, R. N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu*, s 171–172.

¹⁴ Srov. WISTRICH, R. S. *Hitler a holocaust*. Praha: Sloart, s. r. o., 2008, s. 98.

tábor Belžec. K masovým vraždám Židů docházelo již před konferencí ve Wannsee, avšak na této konferenci byl přijat jasný plán – „konečné řešení židovské otázky“.¹⁵

Konference ve Wannsee se konala 20. ledna 1942 v předměstské čtvrti Berlína, kde se sešlo 15 vysoce postavených funkcionářů Říše, jimž předsedal zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich.¹⁶ Je otázkou, proč se tato konference konala, jelikož k vyvražďování Židů docházelo i před konferencí a vyhlazovací tábory se před touto konferencí začaly také stavět. Historici se domnívají, že šlo zřejmě o oficiální souhlas a potřebu spolupráce ministerstev při deportacích.¹⁷

Z této schůzky se zachoval protokol. Protokol je rozdělen do čtyř částí.

I. část: Uvádí se místo a datace konference, taktéž jsou zde uvedeni všichni funkcionáři, kteří se schůzky účastnili.

II. část: Zde Heydrich sdělil, že je pověřen přípravou konečného řešení židovské otázky, a podal přehled o tom, jak pokračuje vysídlování Židů ze životního prostoru německého národa, a přehled o počtech vystěhovaných Židů.

III. část: V této části je uvedeno, že evakuace na východ je pouze nouzovou alternativou a že již nacisté získávají zkušenosti, jak vyřešit konečné řešení židovské otázky, které by se mělo dotknout 11 milionů Židů. Taktéž je zde zaznamenáno, že práce schopní Židé budou posíláni na práci a velká část jich zmizí přirozeným úbytkem. Následuje instrukce týkající se praktického postupu, tj. kdy tedy mají být Židé dopraveni do tranzitních ghatt a jak odtud budou odvázeni dále na Východ.

IV. část: Poslední část protokolu se zabývá židovskou otázkou z pohledu norimberských rasových zákonů, je zde popsáno, jak se bude zacházet s různým typem míšenců.

Na závěr schůzky byly diskutovány různé formy řešení.¹⁸ V protokolu z konference ve Wannsee není nikde výslovně napsáno, že Židé mají být fyzicky zlikvidováni, ale je zde uvedeno pouze slovo evakuace. Slovo evakuace a „konečná evakuace“ nacisté používali jako eufemismus pro vyhlazení Židů.¹⁹ Rudolf Höss, velitel Osvětimi, se před

¹⁵ Srov. WISTRICH, R. S. *Hitler a holocaust*, s. 121, 129.

¹⁶ Srov. ROSEMAN, M. *Setkání ve vile u jezera*. Praha: DOKOŘÁN s. r. o., 2003, s. 82–86.

¹⁷ Srov. BREITMAN, R. *Architekt „konečného řešení“: Himmler a vyvražďení evropských Židů*. Praha: Argo, 2004, s. 253.

¹⁸ Srov. ROSEMAN, M. *Setkání ve vile u jezera*, s. 133–142.

¹⁹ Srov. BREITMAN, R. *Architekt „konečného řešení“: Himmler a vyvražďení evropských Židů*, s. 171.

norimberským soudem ke konečnému řešení židovské otázky vyjádřil takto: „Konečné řešení židovské otázky znamenalo úplné vyhubení Židů v Evropě.“²⁰

1.3 Vyhlazovací tábory

Jelikož dle nacistických plánů mělo být vyvražďeno až 11 000 000 Židů, bylo třeba k vyvraždění přistoupit systematicky. Vzhledem k tomu, že vraždění, které prováděly speciální oddíly, bylo psychicky náročné, bylo rozhodnuto, že se musí vyvinout „humánní“ metoda zabíjení. Zprvu byla používána nákladní auta, ve kterých byli Židé vražděni výfukovými plyny. Později začaly vznikat vyhlazovací tábory, ve kterých byli Židé systematicky vražděni pomocí plynu, kysličník uhelnatý se nezdál tak účinný, takže se přistoupilo k používání cyklonu B. Rudolf Höss v Norimberském procesu řekl ke způsobu vraždění toto: „V červnu 1942 jsem dostal rozkaz vytvořit humánnější podmínky pro hromadné ničení lidí v Osvětimi... Navštívil jsem Treblinku, abych poznal tamější způsoby ničení. Velitel Treblinky mi řekl, že během půl roku zlikvidoval na 80 000 Židů... Používal k tomu kysličníku uhelnatého, ale domníval se, jeho metody nejsou příliš účinné. Když jsem v Osvětimi vybudoval komplex ničivých zařízení, začal jsem používat cyklón B... Usmrcení lidí trvalo tři až patnáct minut.“²¹

Belžec

Belžec byl první vyhlazovací tábor na území Polska, který začal vznikat již v listopadu 1941. Tento vyhlazovací tábor měl sloužit k vyvraždění Židů z oblasti Lublinu.²² Kapacita tábora činila 15 000 zavražděných denně.²³ Tábor byl v provozu asi 7 měsíců a za tu dobu v něm bylo zavražděno kolem 600 000 Židů.²⁴

Sobibór

Vyhlazovací tábor Sobibór začal být budován v březnu 1942 a do provozu byl uveden již v květnu 1942. Nacházelo se zde 6 plynových komor, v nichž mohlo být usmrceno 1 200 osob najednou. Celkově zde bylo zavražděno přibližně 250 000 lidí.²⁵

²⁰ Cit. podle KULKA, E. *Frankfurtský proces*. Praha: Naše vojsko n. p., 1964, s. 9.

²¹ Cit. podle KULKA, E. *Soudcové, žalobci a obhájci*. Praha: Svoboda, 1966, s. 28.

²² Srov. REES, L. *Osvětim. Nacisté a „konečné řešení“*. Praha: Euromedia Group k. s. – Knižní klub, 2005, s. 157–158.

²³ HUGHES, M., MANN, CH. *Hitlerovo Německo. Život v období třetí říše*. Praha: Columbus, spol. s. r. o., 2002, s. 202.

²⁴ *Holocaust.cz* [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/vyhlazovaci-tabory/belzec/>.

²⁵ Srov. REES, L. *Osvětim. Nacisté a „konečné řešení“*, s. 160.

Treblinka

Jako třetí v řadě byl zřízen vyhlazovací tábor Treblinka, který byl budován od května 1942. Treblinka měla sloužit především k vyvraždění Židů z varšavského ghetta. Kapacita tábora byla 25 000 zplynovaných denně. V tomto táboře bylo zavražděno dle odhadů asi 800 000 – 900 000 lidí.²⁶

Majdanek

V blízkosti Lublinu se začalo v roce 1941 se stavbou koncentračního tábora Majdanek. Původně byl tábor stavěn jako pracovní, v roce 1943 se ale proměnil na vyhlazovací. Bylo zde zavražděno asi 80 000 lidí, převážně Židů.²⁷

Osvětim

Osvětimský tábor byl rozdělen do tří táborů. V táboře Osvětim – Březinka byla v roce 1943 uvedena do provozu krematoria a plynové komory, v nichž mohlo být zavražděno 150 000 lidí měsíčně.²⁸ Dle odhadů bylo v tomto táboře zabito asi 1,5 mil. až 2 mil. Židů.²⁹

1.4 Pohled Židů na protizhidská opatření a konečné řešení

Vlivem různých nařízeních, která byla popsána výše, byli v průběhu let Židé vyloučeni z veřejného života, jejich život ve společnosti byl velice omezen. Pozdější deportace do Terezína, ostatních ghett, koncentračních a vyhlazovacích táborů znamenal další ponížení, degradaci, úplné vyřazení ze společnosti a cena jejich života klesla na samé dno. V následujících řádcích je uvedeno, jak samotní Židé, zde vesměs Češi, toto prožívali a pociťovali.

Rabín Adler, který prošel Terezínem, Osvětimí a dalšími koncentračními tábory, se v rozhovoru pro Paměť národa vyjádřil takto: „V březnu 1943 jsme přišli na řadu. Můj otec, který byl padesát devět let, a má padesát tři let stará matka a já jsem byl třináctiletý,

²⁶ Srov. REES, L. *Osvětim. Nacisté a „konečné řešení*, s. 161.

²⁷ *History of the camp. Strona główna - Państwowe Muzeum na Majdanku* [online]. Copyright © All rights reserved. [cit. 23.09.2020]. Dostupné z: http://www.majdanek.eu/en/history/general_information/1

²⁸ Srov. REES, L. *Osvětim. Nacisté a „konečné řešení*“, s. 177–178.

²⁹ Srov. HUGHES, M., MANN, CH. *Hitlerovo Německo. Život v období třetí říše*, s. 202.

když jsme byli odesláni do Terezína. Od té chvíle, kdy se za námi zavřely brány ghetta, jsme se stali vězni, odsouzeni bez soudu, naše jediná vina byla, že jsme Židé.“³⁰

Luděk Eliáš, který prošel Terezínem, Osvětimí a dalšími koncentračními tábory, se v rozhovoru pro Paměť národa vyjádřil o Osvětimi takto: „Srážení důstojnosti byla profese toho tábora, poněvadž především se člověk proměnil v číslo, hned druhý den nám bylo vytetováno na levé předloktí naše číslo, v ten moment musel člověk zapomenout svoje jméno, poněvadž se hlásil číslem, navíc německy. ... Člověk se stal nějakým materiálem, se kterým se posouvá. Možnost vlastní vůle byla prakticky omezená téměř na nulu.“³¹

Jana Dubová, která prošla Terezínem, Osvětimí a dalšími koncentračními tábory se v rozhovoru pro Paměť národa k protižidovským opatřením vyjádřila takto: „Bylo plno zákazů a příkazů, časem se toho už moc nesmělo – nesmělo se v určitou dobu do obchodů, jezdit jsme směli jen v zadním voze tramvaje, pak jsme museli odevzdávat předměty, cennosti, třeba kola. Prostě všechno, co bylo cenné, se muselo odevzdávat. Když jsem odevzdávala svoje kolo, tak jsem to hrozně oplakala. Ty zákony se čím dál zpříšňovaly a já jsem začala nenávidět svůj původ. Jednoho dne mi moje přítelkyně řekly, že rodiče se bojí, aby se se mnou jejich děti stýkaly. To se mě strašně dotklo. To jsem prožívala velice těžce. A druhá taková rána byla, že když jsem chodila do gymnázia, kde jsem studovala s vyznamenáním, tak tercie byla moje poslední třída a bylo to pro mě zklamání, že jsem nemohla do školy. Pak jsem se tedy více přimkla ke své židovské rodině a smířila jsem se s tím, kdo jsem.“³²

Arnošt Lustig, pozdější spisovatel, který prošel Terezínem, Osvětimí a dalšími koncentračními tábory, se k pocitu ponížení vyjádřil v knize *Arnošt Lustig Zadním vchodem* takto: „Tenkrát i s odstupem let je ponížení rovnocenné vraždě. Je to neomluvitelné, nevysvětlitelné a nezapomenutelné. Ponížení je to nejhorší, čeho se může

³⁰ Rabín Adler - přepis autentické nahrávky, i přes nedokonalosti použití českého jazyka. RABÍN ADLER, S. *Nahrávka pořízena v rámci projektu Příběhy 20. století, 05.03.2008*. Sinaj Adler (1928). Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Copyright © 2008 [cit. 23.09.2020]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/adler-sinaj-1928>.

³¹ ELIÁŠ, L. *Nahrávka pořízena v rámci projektu Příběhy 20. století, 16.06.2016*. Luděk Eliáš (1923 - 2018). Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Copyright © 2008 [cit. 23.09.2020]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/elias-ludek-1923>.

³² DUBOVÁ, J. *Nahrávka pořízena v rámci projektu Paměť národa, 07.11.2014*. Jana Dubová (1926). Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Copyright © 2008 [cit. 23.09.2020]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/dubova-jana-1926>.

člověk od člověka dočkat. Němci zaměstnali psychology, psychiatry, národohospodáře, vojáky a plánovitě ponižovali lidi. Vyhnat na déšť v Osvětimi tisíc žen, ostříhat jim vlasy dohola, nařít jim, aby byly nahé, a nechat je stát venku šest hodin, to bylo strašné ponižení. Ani ne tak pro muže, muž se nějak méně stydí za nahotu, jedině ho mrzí, že mrzne. Když víš, že jedna z nich je tvoje máma, druhá tvoje sestra starší o dva roky, tak to jsou věci, na které nikdy nezapomeneš. Ponižení pokládám, nejsem soudce, filozof ani moralista, téměř za rovnocenné vraždě.³³

Magda Hollander Lafonová, maďarská Židovka, která byla v roce 1944 deportována do Osvětimi, později do dalších koncentračních táborů, ve své knize *Čtyři kousky chleba* napsala: „Byla jsem příliš mladá a nechápala jsem, proč nás odsoudili zemřít. Čím jsme se provinili? Nerozuměla jsem tomu, jak se lidé najednou změnili – jedni v katy a druzí v oběti. Jak to jenom bylo možné? Jak se stalo, že nás lidskost odsunula do zapomnění? Jak došlo k tomu, že jsme nikoho nezajímali – s výjimkou těch, kdo nás mučili? Před mýma očima ukradli život tisícům lidských bytostí a já jen šla a šla a neviděla žádné východisko.³⁴

Toman Brod, který prošel Terezínem, Osvětimí a dalším koncentračním táborem se k protizidovským opatřením pro Paměť národa vyjádřil takto: „Nás se měla týkat ta protizidovská opatření, ale to zpočátku ještě bylo celkem minimální. Oni vedli takovou taktiku postupnou, salámovou, ukrajovat kus po kusu židovskou svobodu, židovské sebevědomí, společenské a ekonomické postavení. Zpočátku se nemohlo chodit, byly nápisy Židům nepřístupno - Juden nicht zugänglich - na divadlech, v kavárnách, v kinech. Zabavovaly se rádia, byla omezena možnost nákupu, některé zboží pro Židy nebylo. Postupně se nesmělo chodit do parku, nábřeží, hlavních ulic, v tramvajích a ve vlcích jen ve vyhrazených místech a vozech. Po osmé hodině se nesmělo vůbec chodit ven. To všechno byla ponižující, deprimující a citelná nepříjemná opatřená, která nám ukazovala, že nejsme rovnoprávní občané. ... Nejhorší pro mě bylo, když v září 1941 nařídili Hitlerovci, že Židé musí nosit hvězdu. To bylo poprvé co jsem si uvědomil, že jsem vydělen ze společnosti, deklasován, teď jsem tvor druhého nebo třetího řádu. Teď se na

³³ Cit. z knihy rozhovorů s A. Lustigem: CINGER, R. *Arnošt Lustig Zadním vchodem*. Praha: Mladá fronta a.s., 2009, s. 63.

³⁴ HOLLANDER-LAFONOVÁ, M. *Čtyři kousky chleba. Svědectví z Osvětimi*. Praha: Euromedia Group, k. s. – Ikar, 2013, s. 37.

mě všichni budou koukat. Já jsem se pořád cítil Čechem, českým vlastencem. To bylo pro mě to ponížení, že já teď nesmím být Čechem, musím být Židem.“³⁵

Výše uvedená jsou svědectví konkrétních osob, které si perzekucí prošly. Nejedná se ale pouze o izolovaná svědectví, nýbrž „židovský pohled“ má nadále a trvale v péči židovská obec, muzea, památníky obětem holocaustu. Po druhé světové válce začaly vznikat památníky v bývalých koncentračních táborech, které mají sloužit jako memento toho, co se stalo. Vznikly například památník a muzeum Terezín, památník a muzeum Osvětim, památník Treblinka, Mauthausen, Dachau a další.

1.5 Neslučitelnost nacistického pojetí s hodnotou života v současné evropské společnosti

Evropská unie vznikla po druhé světové válce s cílem zachování míru v Evropě, resp. zabránění válkám, a s cílem hospodářské a politické spolupráce. Jedním z prvních dokumentů, který byl přijat v oblasti lidských práv, byla *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*, která jako původní dokument vznikla v roce 1950. V průběhu let byla doplněna dalšími protokoly a úmluvami. Tato úmluva navazuje na Všeobecnou deklaraci lidských práv a stala se hlavním pilířem ochrany lidských práv v evropském prostoru. Úmluva vymezuje lidská práva jako například právo na život, právo na soudní proces, právo na svobodu vyznání, právo na svobodu myšlení atd. Tato úmluva také vytvořila soudní a kontrolní mechanismus, tím byla Evropská komise pro lidská práva a Evropský soud pro lidská práva. Komise měla sloužit spíše jako smířčí mechanismus, složitější případy směřovaly k soudu. V roce 1994 proběhla reorganizace, vzniká pouze jedna organizace a tou se stává Evropský soud pro lidská práva sídlící ve Štrasburku.³⁶

Rada Evropy, která byla založena v roce 1949, poskytuje systém ochrany lidských práv. Má za cíl prosazovat a uskutečňovat demokratické principy a principy lidských práv. Základem je politická a osobní svoboda.³⁷

Smlouva o Evropské unii (konsolidované znění z roku 2016) obsahuje ustanovení o demokratických zásadách, o orgánech, o posílené spolupráci, o vnější činnosti unie. Již

³⁵ BROD, T. *Nahrávka pořizena v rámci projektu Příběhy 20. století, 13.11.2007*. Toman Brod (1929). Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Copyright © 2008 [cit. 24.09.2020]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/brod-toman-1929>.

³⁶ Srov. ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 27–30.

³⁷ Srov. ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, s 27.

v preambuli tohoto dokumentu je uvedeno, jaké hodnoty unie ctí. Jedná se o zásady svobody, práva, lidské důstojnosti a další. V hlavě I článku 2 je uvedeno „Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů.“³⁸

V roce 2009 vstoupila v platnost *Listina základních práv evropské unie*. V preambuli jsou shrnuty základní myšlenky, na kterých postavila své základy Evropská unie. Mezi tyto základní myšlenky patří svoboda, lidská důstojnost, rovnost a solidarita. Tato listina obsahuje sedm hlav: I. - důstojnost, II. - svobody, III. - rovnost, IV. - solidarita, V. - občanská práva, VI. - soudnictví, VII. - obecná ustanovení. Každá z hlav se zabývá příslušným tématem. Taktéž je zde uvedeno, že je nezbytné posilovat lidská práva, jednotlivec má v Unii prostor svobody, práva a bezpečnosti. Důvodem vzniku této listiny bylo, že si je unie vědoma svého kulturního, duchovního a morálního dědictví, státy unie se rozhodly sdílet mírovou budoucnost, která je založena na společných hodnotách. Unie si klade za cíl zachovat a rozvíjet společné hodnoty, ale taktéž respektovat rozmanitost kultur, tradic a národních identit. Aby mohly být splněny tyto cíle, je důležité posilovat ochranu základních práv. Členské státy musí přizpůsobit svoji legislativu této listině, a musí být respektována podstata těchto práv a svobod.³⁹

Z výše uvedených dokumentů je zřejmé, že současná evropská společnost, tedy Evropská unie, si zakládá na hodnotách jako jsou lidská důstojnost, svoboda, práva, bezpečnost obyvatel. Pokud budou tyto hodnoty stěžejní i pro jednotlivé členské státy a legislativní závazky nebudou chápány pouze formálně, neměla by se nikdy opakovat situace, kdy budou perzekuovány jednotlivá etnika, náboženské skupiny či jakékoli skupiny lidí pouze na základě jejich rasové, etnické, národnostní nebo náboženské příslušnosti.

³⁸ *Eur-lex.europa.eu* [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016M/TXT&from=EN>.

³⁹ Srov. *Eur-lex.europa.eu* [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>.

2. Procesy s válečnými zločinci

Již během druhé světové války sílily hlasy po potrestání válečných zločinců. Představitelé spojenců ve svých prohlášeních odsuzovali porušování mezinárodních práv, odsuzovali násilné činy páchané na civilním obyvatelstvu. Dne 7. října 1942 byla v Londýně založena Mezispojenecká komise pro válečné zločiny, která měla za cíl sestavit seznamy válečných zločinců. Během činnosti komise začaly vyplouvat na povrch obrazy genocidy židovského národa. Na základě těchto poznatků vydala komise prohlášení, ve kterém deklarovala, že genocida Židů bude potrestána.⁴⁰

2.1 Cesta k potrestání válečných zločinců

V roce 1943 podepsali zástupci Sovětského svazu, USA a Velké Británie Deklaraci o ukrutnostech. V následujících letech se k této dohodě připojili zástupci dalších 30 států světa. V této deklaraci se státy zavázaly, že po skončení druhé světové války budou souzeni nacističtí zločinci za své trestné činy na územích, kde k těmto trestným činům došlo.⁴¹

Dne 8. srpna roku 1945 byla v Londýně přijata Dohoda o stíhání a potrestání válečných zločinců Osy. Tato dohoda navazovala na výše uvedenou deklaraci. Dohodu přijaly všechny spojenecké velmoci. V dohodě byl obsažen základní právní rámec a podmínky pro potrestání předních nacistických zločinců. Součástí této dohody bylo zřízení mezinárodního vojenského tribunálu, tj. Norimberský válečný tribunál. Bylo stanoveno, že budou souzeny zločiny proti míru, válečné zločiny v užším smyslu a zločiny proti lidskosti. Poslední přijatý bod umožnil souzení a potrestání nacistických představitelů za uskutečnění konečného řešení židovské otázky. Zásady, které byly obsažené ve Statutu mezinárodního vojenského tribunálu, byly v prosinci 1945 přijaty Valným shromážděním OSN jako zásady mezinárodního práva, které jsou do dnešních dnů platné.⁴²

⁴⁰ Srov. HEYDECKER, J. J., LEEB, J. *Norimberský proces*. Praha: Ikar, 2007, s. 113–114.

⁴¹ Srov. LUKÁŠEK, L. *Vývoj lidské dimenze (ochrany lidských práv a základních svobod) v komentovaných dokumentech – II. díl*. Praha: Oeconomica, 2003, s. 11.

⁴² Srov. LUKÁŠEK, L. *Vývoj lidské dimenze (ochrany lidských práv a základních svobod) v komentovaných dokumentech – II. díl*, s. 11–16.

2.2 Norimberský proces

Norimberský proces započal 20. listopadu 1945. Soudní tribunál se skládal ze soudců z vítězných mocností Sovětského svazu, Británie, USA a Francie. Souzeno bylo 24 vysoce postavených představitelů Třetí říše. Obžalovaní byli H. W. Göring, R. Hess, J. von Ribbentrop, R. Leye, W. Keitel, E. Kaltenbrunner, A. Rosenberg, H. Frank, W. Frick, J. Streicher, W. Funk, H. Schacht, G. Krupp, K. Dönitz, E. Raeder, B. von Schirach, F. Sauckel, A. Jodl, M. Borman, F. von Papen, A. Seyss-Inquart, A. Speer, K. von Neurath, H. Fritzsche.⁴³

Všichni výše uvedení byli obžalováni ze všech či z některých čtyř bodů: spiknutí, zločiny proti míru, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Jednalo se o činy, které porušily mezinárodní smlouvy (např. Haagské dohody, Versailleskou mírovou smlouvu), vraždění válečných zajatců, vraždění a tyranizování civilního obyvatelstva, nucené práce, pronásledování Židů atd. Taktéž měl soudní tribunál možnost dle článku 9 prohlásit některé organizace za zločinecké. Za zločinecké organizace byly prohlášeny NSDAP, Gestapo a SD (Bezpečnostní služba), SS (ozbrojená organizace NSDAP).⁴⁴

Jedním ze svědků, kteří vypovídali u tohoto soudu, byl Rudolf Höss, velitel Osvětimi, který byl později souzen v jiném procesu. Na rozdíl od obžalovaných Höss nezapíral a klidně, otevřeně a lhostejně vypovídal o likvidaci milionu lidí. Jeho výpověď byla jednou z nejdůležitějších v procesu.

Dne 31. srpna 1946 bylo dáno poslední slovo obžalovaným. Hermann Göring, druhý nejdůležitější muž Třetí říše, pronesl: „Výslovně zdůrazňuji, že tyto strašlivé masové vraždy co nejostřeji odsuzuji a chybí mi pro ně jakékoli pochopení. Chtěl bych však před vysokým soudním dvorem ještě jednou jasně vyjádřit: nikdy, nikomu a v žádnou chvíli jsem nepřikázal vraždu či jiné ukrutnosti a nakolik mi to má moc dovolovala či jsem se o nich dozvěděl, nestrpěl jsem je a snažil se jim zabránit.“⁴⁵

Ernst Kaltenbrunner, který byl po smrti Reinharda Heydricha velitelem Hlavního úřadu říšské bezpečnosti a měl dohled nad programem „konečného řešení“, pronesl: „Žalobci mě činí odpovědným za koncentrační tábory, za vyhlazování Židů, za

⁴³ Srov. HEYDECKER, J. J., LEEB, J. *Norimberský proces*, s. 149, 655.

Srov. HONZÍK, M. *Povstaňte, soud přichází*. Praha: Panorama, 1986. s. 81–102.

⁴⁴ Srov. HEYDECKER, J. J., LEEB, J. *Norimberský proces*, s. 656–657, 670–684.

⁴⁵ Cit. podle HEYDECKER, J. J., LEEB, J. *Norimberský proces*, s. 556–557.

einsatzgruppen a ještě další věci. Nic z toho neodpovídá předloženým důkazům ani pravdě... Nikdy jsem neschvaloval ani netrpěl fyzické vyhlazování Židovstva.“⁴⁶

Wilhelm Frick, říšský ministr vnitra, pronesl: „Vůči obžalobě mám čisté svědomí. Celý můj život byl službou národu a vlasti. Za plnění svých zákonných a morálních povinností zasloužím stejně málo vinu jako desetitisíce německých úředníků a zaměstnanců...“⁴⁷

Wilhelm Keitel, náčelník vrchního velení wehrmachtu, pronesl: „Věřil jsem, mýlil jsem se a nebyl jsem schopen zabránit tomu, čemu jsem zabránit měl.“⁴⁸

Joachim von Ribbentrop, říšský ministr zahraničních věcí, pronesl: „Jsem činěn za vedení zahraniční politiky, kterou určoval někdo jiný. Víím však o ní tolik, že se nikdy nezabývala plány na světovládu, zato odstraněním následků Versailles a otázkou výživy německého národa ano.“⁴⁹

Alfred Rosenberg, říšský ministr pro obsazená východní území, pronesl: „Pokud jde o napomáhání ke genocidě, mám svědomí čisté... Nikdy mi nepřišla na mysl likvidace Židů a Slovanů, tedy vlastní genocida, natož abych ji jakkoli propagoval.“⁵⁰

Fritz Sauckel, říšský vedoucí a říšský místodržící v Durynsku, pronesl: „Nemám žádný podíl na jakémkoli spiknutí proti míru a lidskosti, nikdy jsem také nestrpěl vraždy a týrání. Moje mysl a svědomí jsou čisté.“⁵¹

Julius Streicher, generál SA, župní vedoucí ve Francích, pronesl: „Provádění masových zabíjení naprosto odmítám, stejně jako je musí odmítnout každý slušný Němec. Páni soudci! Ve své funkci župního vedoucího ani jako spisovatel jsem nespáchal žádný zločin a rozsudek je tedy podle mě v rozporu s dobrým svědomím.“⁵²

Výše uvedené jsou části obhajob některých vysokých představitelů Říše, kteří byli odsouzeni za své činy vedoucí k trestu smrti. Z uvedených obhajob je zřejmé, že obvinění vesměs nepřiznali svoji chybu a vinu dle svých sdělení necítili. Rozsudky byly vyneseny dne 1. října 1946. Z 24 obžalovaných bylo k trestu smrti oběšením odsouzeno 12, další 3 byli odsouzeni na doživotí, 4 byli odsouzeni k trestu odnětí svobody v rozsahu 15 – 20 let, 3 byli osvobozeni.⁵³

⁴⁶ Cit. podle HEYDECKER, J. J., LEEB, J. *Norimberský proces*, s. 562.

⁴⁷ Cit. podle HEYDECKER, J. J., LEEB, J. *Norimberský proces*, s. 565.

⁴⁸ Cit. podle HEYDECKER, J. J., LEEB, J. *Norimberský proces*, s. 561.

⁴⁹ Cit. podle HEYDECKER, J. J., LEEB, J. *Norimberský proces*, s. 560.

⁵⁰ Cit. podle HEYDECKER, J. J., LEEB, J. *Norimberský proces*, s. 563.

⁵¹ Cit. podle HEYDECKER, J. J., LEEB, J. *Norimberský proces*, s. 569.

⁵² Cit. podle HEYDECKER, J. J., LEEB, J. *Norimberský proces*, s. 566.

⁵³ Srov. HEYDECKER, J. J., LEEB, J. *Norimberský proces*, s. 697–698.

2.3 Osvětimský proces

Osvětim platí za symbol dehumanizace člověka. První dva osvětimské procesy probíhaly na území Polska a třetí proces se konal ve Frankfurtu nad Mohanem. V každém osvětimském procesu byl jeden hlavní obžalovaný, a tím byl jeden ze tří velitelů tohoto vyhlazovacího tábora, jednalo se o Rudolfa Hösse, Arthura Liebehenshela a Richarda Bärra. Ve druhém a třetím osvětimském procesu byli souzeni za své činy další SS-manni, kteří se na chodu tábora podíleli.

První osvětimský proces se konal ve Varšavě od 11. do 29. března roku 1947. V tomto procesu byl souzen pouze jeden obžalovaný, a tím byl Rudolf Höss, velitel vyhlazovacího tábora Osvětim v letech 1941–1943. Při své výpovědi v Norimberském procesu Höss bez emocí jasně popisoval, jak se rozhodovalo o životě vězňů a jak byli likvidováni. Poté byl vydán Polsku, kde byl souzen. Höss se obhajoval tím, že věřil v nacismus a pouze vykonával rozkazy. Höss byl odsouzen k trestu smrti oběšením, rozsudek byl vykonán 16. dubna 1947 v Osvětimi.⁵⁴

Rudolf Höss si zřejmě problematičnost svých činů neuvědomoval. Žádná lítost nad smrtí milionu lidí, žádná omluva ani pocit viny. Ve své autobiografii, kterou psal během pobytu ve vězení, uvedl: „Dnes si také uvědomuji, že likvidace Židů byla chybou, zásadní chybou. Právě touto masovou likvidací na sebe Německo přivolalo nenávisť celého světa. Antisemitismu se tím vůbec neposloužilo, naopak, protože Židovstvo se mnohem více přiblížilo svému konečnému cíli.“ K odsouzení k trestu smrti oběšením se Höss ve své autobiografii vyjádřil takto: „Všude mne osud uchránil před smrtí, aby mne nyní tak ostudně sprovodil ze světa. Jak závidím svým druhům, již směli zahynout čestnou smrtí vojáka. Nevědomky jsem se stal kolečkem ve velkém likvidačním soukolí Třetí říše. Soukolí je rozbito, motor zanikl a já musím za ním. Svět to žádá.“⁵⁵

Druhý osvětimský proces se konal od 25. listopadu do 22. prosince 1947 v Krakově. V tomto procesu byl souzen Arthur Liebehenshel, druhý osvětimský komandant, a dalších 38 SS-mannů, kteří pracovali ve vyhlazovacím táboře Osvětim. Arthur Liebehenshel byl velitelem tábora Osvětim od listopadu 1943 do května 1944, po odchodu Rudolfa Hösse. Po příchodu nového velitele tábora se zdálo, že se situace vězňů zlepší, což netrvalo moc dlouho. Za jeho působení začaly do tábora přijíždět maďarské transporty. Vzhledem k tomu, že bylo třeba vraždit více lidí a tábor nebyl k tomuto plně

⁵⁴ Srov. KULKA, E. *Soudcové, žalobci a obhájci*, s. 30.

⁵⁵ HÖSS, R. *Velitelem v Osvětimi: autobiografické zápisky*. 2. vydání. Praha: Academia, 2018, s. 254, 257.

uzpůsoben, byl Liebehensdel odvolán. Při procesu se Liebehenshel dovolával mírnějšího trestu. Druhý velitel Osvětimi a dalších 22 SS-mannů byli odsouzeni k trestu smrti, 6 bylo odsouzeno k trestu doživotí a ostatní byli odsouzeni k trestu odnětí svobody od 3 do 15 let, jeden byl na základě svědeckých výpovědí osvobozen.⁵⁶

Třetí osvětimský proces začal být připravován v roce 1959, probíhal od 20. prosince 1963 do 21. srpna 1965 ve Frankfurtu nad Mohanem, též je nazýván frankfurtský proces. V tomto procesu bylo obžalováno 23 SS-mannů, v jejichž čele stál Richard Bär. V procesu svědčilo 211 bývalých osvětimských vězňů. Richard Bär byl velitelem Osvětimi od května 1944. Za jeho vlády bylo v Osvětimi zavražděno 400 000 maďarských Židů. Bär také připravoval zahlazení stop po zločinech, které v Osvětimi proběhly, nařídil likvidaci vězňů sonderkommanda a demolici krematorií. Po skončení druhé světové války se skrýval, zatčen byl až v roce 1960, byl vzat do vazby a obžalován. Tento velitel Osvětimi náhle zemřel ve vězení v červnu 1963, ještě před zahájením procesu. Jako příčina smrti se udává porušení krevního oběhu. Jeho smrt vyvolala řadu otázek. Po Bárově smrti se stal hlavním obžalovaným Robert Mulka, který byl v letech 1942–1943 prvním pobočníkem Rudolfa Hösse. Byl obžalován ze spoluúčasti na hromadném vraždění v Osvětimi. Mulka během procesu svou vinu popíral. Ve své závěrečné řeči Mulka žádal, aby soud zvážil okolnosti, kterým byl vystaven, taktéž tvrdil, že o tom, co se děje v Osvětimi, se dozvěděl až později. Závěrem požádal o spravedlivé rozhodnutí.⁵⁷

Vrchní žalobce dr. Hans Grossmann ve své závěrečné řeči řekl: „V Osvětimi nešlo o vraždy, které by se daly ospravedlnit válečným právem... Miliony lidí bylo v Osvětimi zavražděno, aniž se sebeméně provinili nebo spáchali cokoli, co by bylo předpokladem pro soudní řízení a rozsudek. Prosím, aby porotní soud podle znovu uzákoněných zásad našeho právního řádu vyřkl spravedlivý rozsudek nad těmito vrahy.“⁵⁸

Dne 19. srpna 1965 byly vyneseny rozsudky nad obžalovanými. 6 rozsudků trestu doživotí, ostatní byli odsouzeni k menším trestům odnětí svobody. Robert Mulka byl za napomáhání k vraždám odsouzen na 14 let vězení.⁵⁹

⁵⁶ Srov. KULKA, E. *Soudcové, žalobci a obhájci*, s. 30–31.

Srov. KUKLA, E. E. *Frankfurtský proces*, s. 12.

⁵⁷ Srov. KULKA, E. *Soudcové, žalobci a obhájci*, s. 33–34, 159, 210.

⁵⁸ Cit. podle KULKA, E. *Soudcové, žalobci a obhájci*, s. 181–182.

⁵⁹ Srov. KULKA, E. *Soudcové, žalobci a obhájci*, s. 214–215.

2.4 Jeruzalémský proces

Jeruzalémský proces mohl proběhnout díky dohodě evropských mocností, které umožnily státu Izrael soudit a potrestat Adolfa Eichmanna, přezdívaného ministr smrti. Tento proces doznal kritiky, jelikož byl veden pouze v lokálním zájmu státu Izrael, i když to mohl být proces mezinárodního dosahu. Mohl odsoudit fašismus v jakékoli podobě.⁶⁰

Objevovaly se názory, že Adolf Eichmann měl být souzen před mezinárodním soudním tribunálem, jelikož se nejednalo pouze o zločiny proti Židům, ale o zločiny proti lidskosti. Nejednalo se o zločiny proti jednomu národu, ale o zločiny proti celému lidstvu. To, že se proces konal ve státě Izrael, mělo ukázat izraelským Židům, že jedině stát Izrael je dokáže ochránit, a proto by měli být loajálními občany své země.⁶¹ Ať už byly motivace k procesu jakékoli, tento proces nakonec v Izraeli proběhl.

Jeruzalémský proces probíhal od 11. dubna 1961 do 15. prosince 1961. Jediným obžalovaným v tomto procesu byl Adolf Eichmann, který nebyl souzen v Norimberském procesu, jelikož po válce utekl, skrýval se v Argentině a dopaden byl až 11. května 1960. Adolf Eichmann byl jedním z vysoce postavených mužů, kteří se účastnili konference ve Wannsee. Zpočátku měl Eichmann na starosti nucenou emigraci Židů z Německa, po konferenci ve Wannsee se stal odborníkem na nucenou evakuaci Židů, což znamenalo transporty do koncentračních a vyhlazovacích táborů.⁶²

Adolf Eichmann byl obžalován v 15 bodech, na všech 15 bodů obžaloby odpověděl, že je nevinný. Byl obžalován ze zločinů proti židovskému národu, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů. V roce 1950 byl v Izraeli přijat Zákon o potrestání nacistů a kolaborantů, dle něhož kdokoli spáchal některý z těchto zločinů, bude potrestán trestem smrti.⁶³

Eichmann se obhajoval takto: „Se zabíjením Židů jsem neměl nic společného. Nikdy jsem žádného Žida ani nikoho jiného nezabil. Ani jsem k ničemu takovému nevydal jediný rozkaz. Prostě jsem to neudělal.“⁶⁴

Proces s Adolfem Eichmannem měl 114 stání, uzavřen byl 14. srpna 1961, poté byl na čtyři měsíce odročen. Dne 11. prosince 1961 se soud opět sešel k vyhlášení rozsudku. Rozsudek obsahoval 244 paragrafů, Adolf Eichmann byl uznán vinným ve všech

⁶⁰ Srov. MŇAČKO, L. *Já, Adolf Eichmann*. Praha: SNPL, 1961, s. 54–55.

⁶¹ Srov. BARŠA, P. *Paměť a genocida: úvahy o politice holocaustu*. Praha: Argo, 2011, s. 108, 115.

⁶² Srov. ARENDT, H. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalita zla*. Praha: Mladá fronta, 1995, s. 33, 151, 154.

⁶³ Srov. ARENDT, H. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalita zla*, s. 33.

⁶⁴ Cit. podle ARENDT, H. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalita zla*, s. 34.

15 bodech obžaloby. První čtyři body se zabývaly zločiny proti židovskému národu, jednalo se o smrt milionů Židů, životní podmínky, které měly vést k fyzické likvidaci, způsobení újmy na zdraví fyzickém i duševním a sterilizaci židovských žen v Terezíně. Pátý až dvanáctý bod se zabýval zločiny proti lidskosti, což v izraelském pojetí znamenalo genocidu jiných národů. Po přečtení rozsudku obžaloba požadovala trest smrti. Obhájce Eichmanna pronesl, že Eichmann je pouze obětním beránkem, a upozorňoval na to, že měl být souzen v Německu, kde by byly jeho činy v roce 1960 promlčeny a taktéž by nad ním nemohl být vynesen rozsudek trestu smrti, jelikož ten byl v Německu zrušen. Obhajoba poukazovala na nelegitimitu procesu a na to, že proces není v souladu s mezinárodním právem. Eichmann pronesl, že pouze plnil rozkazy, jeho vinou byla poslušnost, tvrdil, že je obětí omylu a musí pykat za činy druhých.⁶⁵

Rozsudek smrti byl vynesen 15. prosince 1961. Eichmann se proti tomuto rozsudku odvolal a odvolací řízení bylo započato dne 22. března 1962. Obhajoba nepřinesla žádné nové důkazy, opakovala nekompetenci izraelského soudu a snažila se, aby západní Německo začalo jednat o vydání Eichmanna. Jednání trvalo týden, poté byl soud na dva měsíce odročen. Dne 29. května 1962 byl vynesen druhý rozsudek, který potvrdil ve všech bodech rozhodnutí prvoinstančního soudu. Po vynesení rozsudku Adolf Eichmann sepsal žádost o milost, která byla adresována izraelskému prezidentovi. Žádost o milost byla napsána na čtyři stránky a doplňovaly ji dopisy Eichmannovy rodiny. Taktéž se o Eichmannovu milost zasazovala Ústřední konference amerických rabínů, nebo i skupina profesorů na Hebrejské univerzitě. Dne 31. května 1962 byla milost zamítnuta, Eichmann byl ještě téhož dne oběšen, zpopelněn a jeho popel byl rozmetán do moře mimo izraelské výsostné území. Provedení trestu smrti bylo velice rychlé, jen dvě hodiny po tom, co se Eichmann dozvěděl, že jeho milost byla zamítnuta. To, že bude Eichmann odsouzen k trestu smrti, nebylo pro nikoho překvapením, ale to, že byl rozsudek vykonán, vyvolalo velké ohlasy.⁶⁶

⁶⁵ Srov. ARENDT, H. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalita zla*, s. 325–330,

⁶⁶ Srov. ARENDT, H. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalita zla*, s. 330–333.

3. Alternativní pohledy na procesy s válečnými zločinci

Procesy s válečnými zločinci byly předmětem mnoha diskuzí. Po skončení norimberského procesu zájem o potrestání válečných zločinců začal pomalu klesat. Postupem času se o stíhání válečných zločinců zajímali pouze protifašistické organizace a bývalí vězňové koncentračních táborů. Změna nastala opět až po Jeruzalémském procesu, kdy se světový tisk začal zajímat o to, jak jsou stíháni a trestáni váleční zločinci.⁶⁷

3.1 Legitimita procesů – stanoviska „pro“ a „proti“

Na procesy s válečnými zločinci panují dodnes odlišné názory, pozitivní i negativní. Mezi stanovisky proti legitimnosti procesů s válečnými zločinci se objevují názory, že se jedná o soudy vítězů nad poraženými, o akt pomsty a že se soudí dle zákonů, které byly přijaty až po skončení druhé světové války. Proti tomuto stojí fakt, že již během druhé světové války byla založena Mezispojenecká komise pro válečné zločiny a v roce 1943 byla podepsána Deklarace o ukřutnostech, kde bylo ukotveno, že budou váleční zločinci souzeni za své trestné činy.

V letech, kdy probíhaly procesy, se část německého národa domnívala, že odsuzování válečných zločinců je třeba k dalšímu vývoji státu. Druhá část občanů se domnívala, že další a další procesy akorát škodí pověsti nového německého státu. Panoval názor, že by neměli být souzeni lidé, kteří mezitím jsou spořádanými občany.⁶⁸

Na podzim roku 1964 proběhl průzkum veřejného mínění v Německu, který zpracovával Wickertův institut v Tübingenu. V tomto výzkumu bylo sledováno, jaký postoj má německá společnost k procesům s válečnými zločinci. Z toho výzkumu vyšlo, že 67 % mužů a 76 % žen si přeje, aby nacističtí váleční zločinci přestali být pronásledováni.⁶⁹

Německý deník Die Tat se ve svém článku z 27. února 1964 podívoval nad tím, proč frankfurtský proces probíhá až tolik let po skončení války. Poukazoval na to, že v Německu nebyla vůle tyto činy vyšetřovat a stíhat, jelikož mnoho nacistů pracovalo ve státní správě či u policie. Taktéž poukazoval na to, že se německá společnost bála, aby je

⁶⁷ Srov. KULKA, E. *Soudcové, žalobci a obhájci*, s. 167–174.

⁶⁸ Srov. KULKA, E. *Soudcové, žalobci a obhájci*, s. 167, 174.

⁶⁹ Srov. KULKA, E. *Soudcové, žalobci a obhájci*, s. 175.

odhalené nacistické zločiny nedostaly do špatného světla. Závěrem je v článku uvedeno, že procesy, které by obrátily Německo od nacismu k lidskému postoji, měly proběhnout daleko dříve, aby měly přesvědčivý účinek. Toto se nestalo, a tak je nacistická minulost přítěží Německa až do současnosti.⁷⁰ Tento německý deník referoval o světově známých procesech s válečnými zločinci pravidelně. Když v roce 1972 probíhal první proces s válečnými zločinci v Rakousku, německý deník Die Tat se opět podíval nad tím, proč až po tolika letech od skončení války.⁷¹ Toto ale nebylo v německém tisku obvyklé, v období tzv. frankfurtského procesu sílily v tisku názory, že procesy s nacistickými válečnými zločinci jsou pouze aktem msty a většina společnosti se domnívala, že by měly být procesy zastaveny.⁷²

Na provedení procesu s Adolfem Eichmannem panovaly také rozdílné názory, a to nejenom v Německu, nýbrž i v Izraeli. Část Izraelců se domnívala, že by měl být Eichmann souzen před mezinárodním soudem, druhá většinová část se domnívala, že Židům může sjednat spravedlnost pouze židovský soud. Z tohoto vyplývá, že Eichmann byl souzen pouze za své činy, které se týkaly vyhlazení židovského obyvatelstva, ale ta menšinová část se domnívala, že by měl být souzen za zločiny proti lidskosti.⁷³

Kromě nesourodých názorů na legitimitu procesů s válečnými zločinci se také objevovaly ambivalentní názory na způsob potrestání či hledání těchto zločinců. Tento problém začal vznikat od roku 1948, což souviselo s politickou situací. Okupační soudy začaly usvědčené zločince omilostňovat a propouštět. A s tímto souvisela i stále menší snaha hledat a soudit válečné zločince.⁷⁴ Tento problém reflektoval i tisk v ostatních zemích. Například *Židovský věstník obce náboženské v Praze* poukazyval v roce 1951 na to, že ačkoliv byli nacističtí váleční zločinci odsouzeni, tak je Američané postupně propouští, a tím porušují mezinárodní dohody. A dokonce tento věstník tvrdí, že se tak Američané stávají spoluviníky nacistů a provádí rasovou diskriminaci.⁷⁵ Je ovšem třeba

⁷⁰ Srov. *Die Gewerkschaft, Band 31, Nummer 9, 27. Februar 1964 — Blitk—in—die—WWelf Licht über Auschwitz?* E-newspaperarchives.ch [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: <https://www.e-newspaperarchives.ch/?a=d&d=OIZ19640227-01.2.10&srpos=5&dliw=none&st=1&e=-----196-de-20--1--img-txIN-frankfurter+Prozesse-----0----->.

⁷¹ Srov. *Oesterreichs erster Auschwitz Prozess hatbegonnen — Die Tat 19. Januar 1972.* E-newspaperarchives.ch [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.e-newspaperarchives.ch/?a=d&d=DTT19720119-01.2.3&srpos=4&dliw=none&st=1&e=-----de-20--1--img-txIN-auschwitz+Prozesse-----0----->.

⁷² Srov. KULKA, E. *Soudcové, žalobci a obhájci*, s. 175.

⁷³ Srov. ARENDT, H. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalitě zla*, s. 14.

⁷⁴ Srov. KULKA, E. *Soudcové, žalobci a obhájci*, s. 169.

⁷⁵ Srov. *Věstník Židovské obce náboženské v Praze*. Praha: Židovská obec náboženská v Praze, 11.4.1951, 13(15). sv. 15 s. 175. ISSN 1803-7852. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6ad23464-65fd-4d2c-a673-ad8a630d237e>.

poznámenat, že v tomto případě je nutno brát v potaz „protiimperialistické“ klima v tehdejší komunistickém Československu, které se na tvrdém odsouzení Američanů v příslušném věstníku pravděpodobně rovněž podepsalo.

Německá Nezávislá vědecká komise provedla studii *Die Akte Rosenberg*. Tato studie vyšla roku 2016, předmětem zkoumání byla míra denacifikace zaměstnanců ministerstva spravedlnosti v poválečných letech. Ze studie vyplynulo, že ze 170 právníků, kteří pracovali na ministerstvu spravedlnosti od roku 1949, bylo 90 bývalých členů NSDAP a 34 bývalých členů SA (úderné oddíly NSDAP).⁷⁶ Z tohoto výzkumu je zřejmé to, co je již napsáno výše. Německá společnost neměla snahu pátrat a soudit, zřejmě tedy i proto, že by museli být souzeni lidé, kteří vykonávali vysoké funkce v poválečné německé společnosti.

Procesy s válečnými zločinci probíhají dodnes. V roce 2020, po 75 letech od konce druhé světové války, byl ve věku 93 let odsouzen jeden bývalý dozorce z koncentračního tábora.⁷⁷ V současné době se připravuje další proces se stoletým dozorcem z koncentračního tábora Sachsenhausen⁷⁸ Domnívám se, že v těchto případech je skutečně už otázkou, proč tyto procesy probíhají až dnes a zda po tolika letech mají ještě smysl.

3.2 Hlasy přeživších

Názory na procesy s válečnými zločinci měli pochopitelně také přeživší. Je otázkou, zda proběhlé procesy mohly nějakým způsobem odčinit utrpení, které tito lidé prožili během druhé světové války, kdy zpravidla přišli o většinu svých příbuzných. Jednou z otázek jsou procesy, ale druhou – a snad i důležitější – otázkou je odpuštění. Je vůbec možné někdy odpustit?

Erich Kulka, historik, který přežil Osvětim a další koncentrační tábory, se ve své knize *Soudcové, obhájci a žalobci* vyjádřil k Osvětimskému procesu takto: „Je však vůbec

⁷⁶ Srov. *Die Akte Rosenberg*. Bmjv.de [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: https://www.bmjv.de/SharedDocs/Publikationen/DE/Akte_Rosenburg_Geschichtsband_1.pdf?__blob=publicationFile&v=22.

⁷⁷ zdroj: *Bývalý dozorce z koncentračního tábora dostal za podíl na smrti 5232 lidí dvouletý podmíněný trest*. irozhlas.cz [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/koncentracni-tabor-soud-v-hamburku-podminen-y-trest_2007231330_vin.

⁷⁸ zdroj: *Stoletého Němce viní z podílu na smrti 3518 lidí, byl dozorcem v táboře*. idnes.cz [online]. [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/nemecko-soud-dozorce-vrazdy-sachsenhausen.A210208_205709_zahranicni_lesa.

v lidských možnostech potrestat spravedlivě 20 osvětimských zločinců, byť i za jediný den jejich zločinecké činnosti?... Pro lidi jejich druhu jeví se trest smrti v poměru k tomu, co spáchali, jako absurdní. Postavit je mimo lidskou společnost a jejich vyloučení z lidské společnosti je příkazem humanity. Jde o budoucnost, pokouší-li se spravedlnost odhalit při procesech společenské síly, které nás ohrožovaly a nebyly dodnes zneškodněny. Procesy jsou i po dvaceti letech určitým druhem společenské hygieny nutné k tomu, aby se infekce dehumanizace dále nešířila.“⁷⁹

V knize *Vzpouřa v Treblince* je zveřejněn rozhovor autora **Samuela Willenberga**, přeživšího z Treblinky, s profesorem Pawlem Spiewakem.

P. S.: „Co se stalo s esesmany, které jste jmenoval, po skončení války?“

S. W.: „Byli odsouzeni. Mieste, nejkřutější vrah z tábora, se vrátil do nemocnice, kde předtím pracoval, jako normální zaměstnanec. Tam ho zatkli...“

P. S.: „Dokázal byste odpustit, kdyby vás o to někdo požádal?“

S. W.: „Ne, nedokázal.“

P. S.: „Proč ne?“

S. W.: „Můžete odpustit člověku, který udělal něco špatného omylem, ale ne tomu, kdo páchal zvěrstva předem naplánovaná a se sadistickým uspokojením. Ale esesmani nejsou jediní, kdo nese vinu. Tábor vybuodovali vzdělání lidé, lékaři, inženýři, konstruktéři.“⁸⁰

Primo Levi, italský Žid, který přežil Osvětim, se k norimberskému procesu vyjádřil takto: „Moje generace zažila norimberský proces. Byl protiprávní, ale bylo třeba ho uspořádat proto, aby se tento rozdíl stanovil. Některé věci jsou v každém případě nepřijatelné.“⁸¹

K problematice odpuštění německému národu v souvislosti holocaustem se **Elie Wiesel** ve své knize *Všechny řeky spějí do moře* vyjádřil takto: „Často jsme hovořili o otázce odpuštění: mohou, smějí Židé svým včerejším nepřátelům odpustit? O mnoho let později jsem byl před stejný problém postaven znovu, při diskusi s německými studenty: „Souhlasíte s tím, aby nám bylo odpuštěno?“ Odpověděl jsem, že souhlasím s Ivanem Karamazovem: snad bych mohl odpustit, čeho se Němci špatného dopustili na mně osobně, jako jedinci, ne však utrpení a smrt, které způsobili mým rodičům, všem mrtvým

⁷⁹ KULKA, E. *Soudcové, žalobci a obhájci*, s. 176.

⁸⁰ WILLENBERG, S. *Vzpouřa v Treblince*. Líbeznice: Víkend, 2013, s. 252–253.

⁸¹ LEVI, P., BELPOLITI, M. *Hovory s Primo Levim: 1963-1987*. Litomyšl: Paseka, 2003. s. 241.

rodičům a všem jejich zmizelým dětem. Nikdo nesmí, ba ani nemůže udělit opuštění jejich jménem. Ostatně nás o to německý národ nikdy nepožádal.“⁸²

Ivan Klíma, český spisovatel židovského původu, který prošel Terezínem, v předmluvě ke knize *Rudolf Höss: Velitelem v Osvětimi* napsal: „Soud, jako by si toho byl vědom, opřel svůj verdikt nejen o polské právo, ale o svědomí světa. Všeobecně tehdy panoval názor, že člověk, jenž se dopustil tak nespočetných vražd a zločinů, nemá co pohledávat mezi živými. (Dokonce Izrael, když o několik let později soudil jednoho z předních organizátorů holocaustu Adolfa Eichmanna, jen pro tento případ obnovil trest smrti.) Snad můžeme za tak výjimečné zločiny souhlasit s výjimečným trestem. Na druhé straně žádný trest nemůže vyvážit zločiny, jichž se Höss a jeho kumpáni dopustili. Ještě po letech mě napadlo, že daleko krutějším trestem by pro ně bylo pozorovat z cely, s jakým odporem svět přijal jejich zločiny a jak vůdci, jimž tak věřili, o jejichž velikosti byli přesvědčeni, jsou ve vlastní zemi nejprve proklínáni jako strůjci největší národní pohany i nejodpornějších bludů, a brzy nato se propadají do hlubin zapomnění.“⁸³

Z výše uvedených názorů je zřejmé, že přeživší potrestání válečných zločinců vesměs schvalovali, aniž by se u nich jednalo o prvoplánový pud pomsty či primitivního zadostiučinění. Procesy měly být nástrojem, jak očistit společnost a dosáhnout jisté spravedlnosti. I když právě i z jejich výpovědí je patrné, že odpuštění a vnitřní klid žádný trest nezaručí.

3.3 Význam norimberských procesů pro dokumenty vzniklé v následujících letech

V návaznosti na události, které proběhly během druhé světové války, ať už se jednalo o zločiny proti lidskosti či holocaust a jiné, vznikaly v průběhu let dokumenty a mezinárodní smlouvy, které by měly zabránit takovýmto činům, popřípadě tyto činy soudit a trestat.

V důsledku skutečností, které se staly během druhé světové války, byly po válce přijaty nové či revidované již vzniklé mezinárodní smlouvy. Jedněmi z těchto smluv byly tzv. *ženevské úmluvy*. V roce 1949 byly přijaty čtyři ženevské úmluvy, které byly v roce

⁸² WIESEL, E. *Všechny řeky spějí do moře*. Praha: Pragma, 1997, s. 242–243.

⁸³ HÖSS, R. *Velitelem v Osvětimi: autobiografické zápisky*, s. 19–20.

1977 doplněny dodatkovými protokoly. Mezi tyto úmluvy patří: *Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli*, *Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři*, *Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války*, *Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci*. Ženevské úmluvy se tedy zabývají právní ochranou vojáků, válečných zajatců, raněných, civilního obyvatelstva a i majetkem. Přijetím těchto smluv se státy zavázaly stíhat činy, které porušují ženevské úmluvy. Kontrolním orgánem se stala Mezinárodní vyšetřovací komise. Přijetím těchto úmluv byl položen základ mezinárodního práva v oblasti lidských práv.⁸⁴

Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia byla přijata Valným shromážděním OSN 8. prosince 1948. Tato úmluva vznikla jako reakce na vyhlazování národních či etnických skupin během druhé světové války. V úmluvě jsou jasně specifikovány činy, které se považují za genocidu. Taktéž je zde specifikováno, co je považováno za trestný čin v souvislosti s genocidou a je zde uveden způsob potrestání. V úmluvě bylo specifikováno, že obvinění budou předáni mezinárodnímu trestnímu soudu. Tento mezinárodní trestní tribunál však vzniká až v roce 1998.⁸⁵

V New Yorku byla dne 26. listopadu 1968 přijata *Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti*. Tato úmluva navazuje na Statut mezinárodního vojenského tribunálu a Ženevské úmluvy. Válečné zločiny proti lidskosti definuje jako nejzávažnější zločiny v mezinárodním právu. Státy se přijetím této úmluvy zavázaly, že zločiny proti lidskosti nebudou nikdy promlčeny. Jsou povinny vydávat osoby, které jsou podezřelé z těchto činů. Toho bylo docíleno přijetím vnitřních legislativních opatření.⁸⁶

Od 15.června do 17. července 1998 se konala v Římě mezinárodní konference, která měla jediný cíl, a tím bylo založení Mezinárodního trestního soudu v Haagu. V preambuli se státy mimo jiné zavázaly k tomu, že nejzávažnější zločiny nesmí zůstat nepotrestány, státy by měly přispívat k prevenci těchto zločinů. V článku 5 jsou specifikovány zločiny, které soud může postihnout. Jedná se o zločiny genocidy, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločiny agrese. Se vznikem Mezinárodního trestního soudu se počítalo již po

⁸⁴ Srov. LUKÁŠEK, L. *Vývoj lidské dimenze (ochrany lidských práv a základních svobod) v komentovaných dokumentech – II. díl*, s. 25–33.

⁸⁵ Srov. Srov. LUKÁŠEK, L. *Vývoj lidské dimenze (ochrany lidských práv a základních svobod) v komentovaných dokumentech – I. díl*. Praha: Oeconomica, 2003, s. 73–77.

Srov. ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, s. 19.

⁸⁶ Srov. LUKÁŠEK, L. *Vývoj lidské dimenze (ochrany lidských práv a základních svobod) v komentovaných dokumentech – II. díl*, s. 171–176.

skončení druhé světové války, jelikož úmluvy, které byly v poválečných letech přijaty, obsahovaly články o soudu, který bude tyto zločiny trestat. K přijetí Statutu mezinárodního trestního soudu, a tím pádem i vzniku Mezinárodního trestního soudu, byla ovšem potřeba ratifikace šedesáti států světa. Mezinárodní trestní soud vznikl k 1. červenci 2002.⁸⁷

Z výše uvedených dokumentů je zřejmé, že norimberské procesy ovlivnily světové právo druhé poloviny 20. století. Události druhé světové války vedly k tomu, že bylo právně ukotveno porušování lidských práv, genocida a další. K důležitým činům v této oblasti patří vznik Mezinárodního trestního soudu, který je oprávněn trestat zločiny proti lidskosti.

⁸⁷ Srov. LUKÁŠEK, L. *Vývoj lidské dimenze (ochrany lidských práv a základních svobod) v komentovaných dokumentech – II. díl*, s. 177–185, 266.
Srov. ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, s. 86–87.

4. Antropologická závažnost trestu smrti

Trestu smrti je užíváno od nepaměti. Ve druhé polovině 20. století začaly vznikat mezinárodní dokumenty, smlouvy a deklarační prohlášení, které se zabývají lidskými právy, právem na život, svobodu a v této souvislosti také trestem smrti. Názory na trest smrti se tradičně liší. Existují jeho zastánci i odpůrci a každá z těchto skupin má víceméně jasné názory ohledně jeho legitimacy.

4.1 Poválečné dokumenty týkající se lidských práv

Druhá světová válka nepřímo položila základ modernímu systému mezinárodního práva v oblasti lidských práv. Spáchané zločiny proti lidskosti, holokaust, vraždění politických odpůrců a další zločinné události byly reflektovány v moderním mezinárodním právu v oblasti lidských práv.⁸⁸ Jedná se o dokumenty, které byly přijaté ve většině států světa. Tyto deklarační prohlášení, úmluvy, smlouvy a pakty jsou platné do současnosti.

Prvním dokumentem, který reflektoval důsledky druhé světové války, byla *Charta OSN*, která byla podepsána 26. června 1945 zástupci z 50 států světa, v platnost tento dokument vstoupil 24. října 1945. Již preambule a článek 1 se věnují lidským právům, kladou důraz na lidská práva, svobodu a důstojnost pro všechny bez ohledu na rasu, náboženství či pohlaví.⁸⁹

Všeobecná deklarace lidských práv byla přijata na Valném shromáždění OSN 10. prosince 1948. Tato deklarace představuje jeden z prvních dokumentů, který se zabýval ochranou lidských práv a základních svobod. Deklarace není mezinárodní smlouvou a má pouze doporučující povahu, ale stala se základem dalších mezinárodních smluv.⁹⁰

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech přijatý v roce 1966 zakazuje jakoukoli diskriminaci. Obsahuje výčet lidských práv jako například právo na život, svobodu myšlení, zákaz mučení, ochranu etnických a náboženských menšin aj. Pro státy, které signovaly tento pakt, vznikly závazky, které musejí dodržovat. Jako kontrolní

⁸⁸ Srov. LUKÁŠEK, L. *Vývoj lidské dimenze (ochrany lidských práv a základních svobod) v komentovaných dokumentech – I. díl*, s. 9–11.

⁸⁹ Srov. LUKÁŠEK, L. *Vývoj lidské dimenze (ochrany lidských práv a základních svobod) v komentovaných dokumentech – I. díl*, s. 25–27.

⁹⁰ Srov. ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, s. 5–6.

mechanismus vznikl v Ženevě Výbor pro lidská práva, který hodnotí plnění závazků, které vyplývají z tohoto paktu.⁹¹

Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace byly přijaty v roce 1966. V tomto dokumentu je stanoveno, co je považováno za rasovou diskriminaci. Kontrolním mechanismem pro dodržování úmluvy je Výbor pro odstranění rasové diskriminace.⁹²

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech byl přijat v roce 1966. Mezi nejdůležitější práva, která jsou v paktu uvedena, patří zákaz mučení, otroctví, právo na svobodu, právo rovnosti před zákonem, ochrana etnických práv a další. Jedním z práv je také právo každého jednotlivce na život, z čehož plyne zákaz trestu smrti. Jako kontrolní mechanismus pro dodržování mezinárodního paktu byl zřízen Výbor pro lidská práva v Ženevě.⁹³

4.2 Trest smrti jako projev extrémní dehumanizace

Jak již bylo výše uvedeno, názory na nejvyšší trest, trest smrti, se různí. Zejména se týkaly trestu smrti pro válečné zločince, kteří byli po druhé světové válce souzeni za své činy během válečných let. To je však jen část problematiky – kontroverzní reakce a časté polemiky vyvolává totiž už samotná otázka trestu smrti. Tato část práce se následně zaměřuje na trest smrti obecněji.

Z přehledu dokumentů, které se týkají lidských práv, vyplývá, že je zde zakotveno právo na život, většina těchto dokumentů však trest smrti výslovně nezakazuje. Přesto ve druhé polovině 20. století většina států zakázala trest smrti, v některých zemích je povolen, ale není vykonáván. Data Evropské unie ukazují, že k roku 2019 byl trest smrti zrušen ve 142 zemích světa. V 56 státech je trest smrti uplatňován, i když počet poprav klesá.⁹⁴ Názory na to, zda má být uplatňován trest smrti či nikoliv, se různí. Dle dat Výzkumu pro výzkum veřejného mínění z roku 2019 se počet obyvatel České republiky,

⁹¹ Srov. LUKÁŠEK, L. *Vývoj lidské dimenze (ochrany lidských práv a základních svobod) v komentovaných dokumentech – I. díl*, s. 123–145.

⁹² Srov. LUKÁŠEK, L. *Vývoj lidské dimenze (ochrany lidských práv a základních svobod) v komentovaných dokumentech – I. díl*, s. 153–168.

⁹³ Srov. ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, s. 7–9.

⁹⁴ Srov. *Trest smrti v Evropě a ve světě: fakta a čísla* | Zpravodajství | Evropský parlament. [online]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/world/20190212STO25910/trest-smrti-v-evrope-a-ve-svete-fakta-a-cisla>.

kteří souhlasí s trestem smrti, snižuje. V roce 2019 s trestem smrti souhlasila polovina obyvatel, což je nejnižší počet od počátku těchto výzkumů.⁹⁵

Trest smrti byl uplatňován od dávných dob. Poprvé je zmíněn v Chammurabiho zákoníku z 18. století před Kristem. Byl součástí řeckého i římského práva, procházel dějinami až do dnešních dob. Způsob poprav se v průběhu času měnil, měnily se i důvody pro udělení trestu smrti. Odpor vůči trestu smrti se začal projevovat v 18. století vlivem osvícenství. V námi sledovaném období druhé světové války dosáhl v „židovské otázce“ trest smrti historicky bezprecedentní podoby, která je naprosto neobhajitelná. Definitivní zlom přišel právě s přijetím Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948, která zaručuje právo na život.⁹⁶

Na legitimitu trestu smrti existují různé pohledy. Mezi časté argumenty proti trestu smrti lze zařadit: trest smrti je konečný, může dojít k usmrcení nevinného, je to legální vražda, trest smrti je msta, pokud nebude existovat trest smrti, nemůže dojít k justičním vraždám. Mezi argumenty podporovatelů trestu smrti lze zařadit: společnost musí být chráněna před vrahy, odplata, zamezení opakování tohoto činu, má odstrašující účinek, trest smrti není tak ekonomicky nákladný jako doživotí.⁹⁷ Toto dokládá i již výše zmíněný výzkum, dle kterého zastánci trestu smrti uvádějí v 66 % jako důvod zadostiučinění pozůstalých a v 44 % princip „oko za oko, zub za zub“. Odpůrci trestu smrti uvádějí v 74 % riziko justičního omylu nebo zneužití, 51 % nesouhlasí s principem „oko za oko, zub za zub“, 40 % se domnívá, že trest smrti odporuje zásadám demokratické společnosti.⁹⁸ S argumenty týkajícími se trestu smrti se pojí celá řada dalších otázek a možných důsledků.

Právě právo na život je jedním z hlavních argumentů odpůrců trestu smrti. Právo na život je základním právem každého člověka, z tohoto důvodu nemůže být nikdo života zbaven. Poprava vraha je stejnou vraždou, jakou on sám spáchal. Z této podstaty tedy vychází, že trest smrti je absolutně nepřijatelný. Proti tomuto stojí argument, že člověk, který úmyslně zavraždil jiného, se dopustil něčeho nelegitimního, co musí být potrestáno. Jde tedy o to, že by mělo být učiněno spravedlnosti zadost. Poprava vraha je legitimní, spravedlivá. Udělení trestu smrti je legitimní.⁹⁹

⁹⁵ Srov. *Centrum pro výzkum veřejného mínění*. Cvvm.cz [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4956/f9/ob190618.pdf.

⁹⁶ Srov. LYONS, L. *Historie trestu*. Praha: Svojtka & Co., 2004, s. 155–157, 175–176.

⁹⁷ Srov. DRBOHLAV, A. *Etopedie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. s. 84.

⁹⁸ Srov. *Centrum pro výzkum veřejného mínění*. Cvvm.cz [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4956/f9/ob190618.pdf.

⁹⁹ Srov. HAMERSKÝ, M. J. *Přijatelnost trestu smrti*. Brno: Bachant, 2001, s. 9–12.

Zastánci trestu smrti uvádějí jako jeden z argumentů odplatu. V tomto případě by trest smrti sloužil jako spravedlnost na spáchaný zločin. Tzv. „život za život“ či „oko za oko, zub za zub“ bývá často považován za jediný spravedlivý princip pro pozůstalé. Oproti tomuto stojí námitka, že z etického pohledu trestání zla zlem je poměrně problematické. Je otázkou, zda odplata naplňuje ideu práva a spravedlnosti a zda tento trest může uspokojit a vyvážit bolest oběti a pozůstalých.¹⁰⁰

Dalším argumentem užívaným odpůrci trestu smrti je to, že trest smrti neslouží jako odstrašující prostředek, zavedením trestu smrti se zločinnost nesníží. Odpůrci trestu smrti se odkazují na to, že statistiky nedokládají, že by v zemích, kde byl trest smrti zrušen, narostla kriminalita. Proti tomuto stojí argument, že princip odstrašujícího účinku je zaměřen na ty, kteří ještě zločinci nejsou. Na zločince již odstrašující účinek mít nemůže. Výzkumy, které proběhly v roce 1953 ve Velké Británii a v roce 1962 v USA, dokládají, že zrušením trestu smrti kriminalita nevzrostla. Je tedy otázkou, jestli trest smrti, který se uděluje pouze ve výjimečných případech a je proveden za přítomnosti malého počtu lidí, by mohl mít odstrašující účinek. V zemích, kde je trest smrti prováděn veřejně, odstrašující účinek má, např. v Číně, kde kriminalita po 5 000 popravách klesla až o 42 %. Faktem je, že tyto argumenty nemohou stát samostatně, ale musí být propojeny s jinými, jelikož nelze odsuzovat zločince k jakémukoli trestu pouze kvůli tomu, aby se stali odstrašujícím příkladem pro ostatní potencionální zločince.¹⁰¹

Neméně důležitým argumentem odpůrců trestu smrti je fakt justičního omylu. Pokud v zemi existuje trest smrti, může být popraven nevinný člověk. Pokud by člověk byl odsouzen k trestu odnětí svobody, tak v případě justičního omylu může dojít k jeho propuštění, což u vykonaného trestu smrti není možné. Je faktem, že každý soudní systém je nedokonalý. Zastánci trestu smrti se domnívají, že by se měl soudní systém neustále zlepšovat, aby nedocházelo k odsuzování nevinných, ale také aby docházelo k odsuzování vinných.¹⁰²

Odpůrci trestu smrti také uvádějí, že pokud je člověk odsouzen k jinému trestu než trestu smrti, může v průběhu času pochopit, že to, co spáchal, nebylo správné, a litovat toho. Proti tomuto stojí názor, že k tomuto poznání může dojít i zločinec, který je odsouzen k trestu smrti, jelikož ví, kdy jeho život bude ukončen. Vědomí smrti mu

¹⁰⁰ Srov. DRBOHLAV, A. *Etopedie*, s. 92–95.

¹⁰¹ Srov. HAMERSKÝ, M. J. *Přijatelnost trestu smrti.*, s. 17–18.
Srov. DRBOHLAV, A. *Etopedie*, s. 86, 89.

¹⁰² Srov. HAMERSKÝ, M. J. *Přijatelnost trestu smrti*, s. 19–21.

neupírá možnost uvědomit si svůj čin a litovat ho. Lítost nad činem není zaručena trestem smrti ani trestem odnětí svobody, případná délka trestu odnětí svobody zde také nehraje roli.¹⁰³

Jedním z argumentů zastánců trestu smrti je, že tento trest zajistí, že vrah nebude už moci nikdy spáchat vraždu. Oproti tomu stojí argument, že recidiva je v těchto případech velmi malá. Je tedy otázkou, zda je užitečné využít trestu smrti k ochraně potenciální oběti, když neexistuje jistota, že by byl tento zločin spáchán. S tímto argumentem musí být jistě spjata i neomylnost justice, ale také to vylučuje možnost uvědomění si chyb, lítosti a polepšení.¹⁰⁴

Argumenty odpůrců i zastánců trestu smrti jsou logické, nelze tedy z logického hlediska říci, kteří mají pravdu a kteří nikoli. Názory občanů se liší, což dokazují i výše zmíněné výzkumy. Jelikož je Česká republika členem Evropské unie a přihlásila se k množství mezinárodních smluv, které deklarují právo na život, je jasné, že trest smrti u nás nemůže být znovu zaveden. Přesto je zajímavé sledovat výzkumy na toto téma a porovnávat, jak se názory na danou problematiku v průběhu času mění. Antropologické hledisko však ukazuje spíše principiální neslučitelnost trestu smrti s hodnotou lidského života.

4.3 Možnosti alternativních trestů k trestu smrti

Jedním z prvních, kteří se začali zabývat alternativními tresty, byl italský filozof Cesare Beccaria. Ve své knize „*O zločinech a trestech*“ se zabývá otázkou trestu smrti. Beccaria si položil otázku, zda může být trest smrti užitečný a spravedlivý, a domníval se, že trest by měl na člověka působit dlouhodobě. Proto odnětí svobody působí na lidskou mysl dlouhodoběji než trest smrti, který na lidskou mysl udělá dojem velký, ale pouze krátkodobý.¹⁰⁵

Trest odnětí svobody je alternativou k trestu smrti. V našem prostředí je trest odnětí svobody univerzální a nejpřísnější. Univerzální je proto, že ho lze udělit za jakýkoli trestní čin, a nejpřísnější v tom smyslu, že zasahuje do práv a svobod jedince. Trest odnětí svobody může být nahrazen i jinými alternativními tresty, avšak alternativou k trestu smrti může být pouze trest odnětí svobody. V našem právním prostředí se trest odnětí

¹⁰³ Srov. HAMERSKÝ, M. J. *Přijatelnost trestu smrti*, s. 21–23.

¹⁰⁴ Srov. DRBOHLAV, A. *Etopedie*, s. 89.

¹⁰⁵ Srov. BECCARIA, C., SLÁDEČEK, J. *O zločinech a trestech*. V Praze: Bursík a Kohout, 1893. s. 44–46.

svobody ukládá pachatelům nejzávažnějších trestních činů, a v těchto případech je nezastupitelný, jelikož tento trest dokáže izolovat jedince od společnosti a eliminovat jeho nežádoucí chování.¹⁰⁶

Maximální trest odnětí svobody v našem právním systému může být stanoven ve výši 20 let. Ve zvlášť závažných případech může být navýšen o 10 let nebo může být uložen výjimečný trest odnětí svobody na doživotí. Výjimečný trest nahradil trest smrti, který byl zrušen v roce 1990. Aby mohl být výjimečný trest udělen, musí být splněna podmínka zvlášť závažného trestného činu nebo obzvlášť složité nápravy pachatele. Doživotní trest může být udělen pouze v taxativně vymezených případech, taktéž může být udělen s možností podmíněčného propuštění či bez něho. Možnost podmíněčného propuštění působí na vězně motivačně a ovlivňuje možnost jejich resocializace.¹⁰⁷

Ať už jsou pachatelé trestních činů odsouzeni k jakkoli dlouhým trestům odnětí svobody, měla by s vězni probíhat systematická práce, z tohoto důvodu existují programy zacházení s odsouzenými. Jedná se o spolupráci lékařů, psychologů, speciálních pedagogů, sociálních pracovníků či duchovních. Program zacházení s odsouzenými by měl mít jasný časový plán a měl by se věnovat čtyřem základním oblastem: práce, vzdělávání, aktivity ve volném čase a poradenství. Při práci s odsouzenými se hodnotí tři základní kritéria: délka trestu, charakteristika osobnosti a příčiny trestné činnosti. Programy zacházení s odsouzenými mají za cíl připravit odsouzené na život mimo vězení, který bude v souladu se zákonem. Tato myšlenka je jasně formulována v zákoně č. 276/2013 Sb., dle kterého „účelem výkonu trestu odnětí svobody je prostředky stanovenými tímto zákonem působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti.“ Programy zacházení s odsouzenými se dělí do tří typů: minimální zacházení, standardní zacházení a speciální zacházení. Taktéž se uplatňuje program výstupního zacházení, který slouží s ohledem na délku trestu k přípravě na život mimo vězení.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Srov. KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 41–44.

¹⁰⁷ Srov. KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s. 61–64.

¹⁰⁸ Srov. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2. dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006, s. 122.

Srov. KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s. 128, 130.

Zákon č. 276/2013 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění platném k 13.02.2021.

První oblastí programu zacházení s odsouzenými je práce. Práce odsouzených byla a stále je považována za pozitivní faktor. Má na odsouzené výrazný vliv: jedná se o vzniklé pracovní návyky, taktéž snižuje případnou agresivitu, ale také má význam ekonomický, jelikož se z výdělku hradí položky, které je odsouzený nucen platit. Problémem je, že v našem prostředí existuje pro odsouzené velice málo práce a většinová společnost pracovní činnosti odsouzených není moc nakloněna.¹⁰⁹

Druhou oblastí programu zacházení s odsouzenými je vzdělávání. V českých věznicích probíhají dvě formy vzdělávání, první z nich je profesní vzdělávání, které probíhá v určitých věznicích především u mladých vězňů, druhým je elementární vzdělávání, které je určeno pro negramotné či pologramotné vězně. Vzdělávání ve věznicích se také zaměřuje na funkční gramotnost s cílem naučit vězně fungovat v současné společnosti.¹¹⁰

Třetí oblastí programu zacházení s odsouzenými jsou aktivity ve volném čase. Aktivity ve volném čase mají za cíl udržet vězně v psychické i fyzické kondici, eliminovat mimořádné události, pro pracující vězně zajistit regeneraci, pobavit je a vytvořit jim návyky trávení volného času.¹¹¹

Čtvrtou oblastí programu zacházení s odsouzenými je poradenství, doprovod a terapie. Tato oblast je zaměřená na vězně, kteří chtějí na sobě pracovat. Důležité je, aby vězeň projevil aktivitu k znovuzачlenění do společnosti. Vězňům je poskytováno poradenství, ať už se jedná o různé formy podpory například v záležitostech rozvodů, nebo je v případě potřeby poskytován i doprovod a v neposlední řadě terapie, resp. také duchovní doprovázení. Poradenství a doprovod provádějí většinou sociální pracovníci, terapií se zabývají pracovníci s psychologickým vzděláním.¹¹² Duchovní doprovázení poskytují v našich podmínkách vzrůstající měrou tzv. nemocniční kaplani.

Jedním z důležitých faktorů pro to, aby programy realizované ve věznicích měly smysl, je, aby sociální práce pokračovala i s propuštěnými vězni. Toto zajišťují pracovníci probační a mediační služby, také různé církve. Například Česká katolická charita vytvořila síť středisek pomoci, která se specializují jak na práci s vězni, tak s propuštěnými vězni.¹¹³

¹⁰⁹ Srov. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 122–129.

¹¹⁰ Srov. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 130–140.

¹¹¹ Srov. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 142–143.

¹¹² Srov. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 159–160.

¹¹³ Srov. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 136.

Sociální práce ve vězení klade mnoho nároků na sociálního pracovníka. Jelikož je zde propojeno mnoho metod, je vhodné, aby sociální pracovník prošel psychologickým, psychoterapeutickým, mediačním výcvikem. V tomto typu sociální práce je velice důležitý individuální přístup, jelikož sociální pracovník většinou představuje jediné spojení s venkovním světem. Sociální pracovník musí být schopen poskytnout sociálně právní poradenství odsouzeným, musí mít přehled o legislativě, taktéž by měl být schopen nasměrovat odsouzeného, kam se obrátit o pomoc po svém propuštění. Sociální pracovník se rovněž podílí na výběru odsouzených k zařazení do práce či vzdělávání, podílí se na zpracování hodnocení odsouzených.¹¹⁴

Je smutným paradoxem, že také v kontextu druhé světové války byla kupříkladu práce předkládána jako stěžejní nápravné opatření či spíše celý soubor opatření. Brány řady koncentračních táborů lemoval nápis „Arbeit macht frei“. Je pozoruhodným psychologickým momentem, že ani v těch táborech, které byly přímo určeny k likvidaci, nebyl „trest smrti“ oficiálně představen jako konečný verdikt bez možnosti odvolání, nýbrž se vždy jako by ukrýval za alternativu práce jako trestu... Analýza problematiky trestu smrti v kontextu druhé světové války v této práci nicméně dostatečně ukázala, že o nosných alternativách k trestu smrti lze uvažovat pouze v kontextu právního systému, který je postaven na důstojnosti člověka, jeho práva na život. Tedy také ve společnosti, v níž je sociální práce důležitým faktorem na cestě k naplňování humánních standardů. V kontextu totalitní a zideologizované společnosti skutečné alternativy trestu smrti, zdá se, neexistují.

¹¹⁴ Srov. *Veřejný ochránce práv* [online]. Copyright © [cit. 29.01.2021]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Konference/Konference_2012/Hnidkova_Socialni-prace.pdf.

Závěr

Tato práce pojednává o trestu smrti z různých pohledů v kontextu určitých historických událostí. Problematika trestu smrti byla postavena na dvou protilehlých pólech, prvním z nich byl trest smrti v tzv. řešení židovské otázky a druhým byl trest smrti vůči strůjcům židovské otázky. Trest smrti se následně projevil v přijaté legislativě.

První kapitola se zabývala hodnotou života židovského člověka v nacistickém Německu, byl zmíněn legislativní rámec, který toto určoval. Byl uveden koncept tzv. řešení židovské otázky a přehled vyhlazovacích táborů, které byly k tomuto řešení určeny. Součástí první kapitoly byly také pohledy Židů na protižidovská opatření a konečné řešení židovské otázky, a to těch Židů, kteří tuto dobu prožili a zmíněné se jich osobně dotýkalo. Posledním bodem první kapitoly bylo shrnutí současných evropských legislativních norem, které si zakládají na lidské důstojnosti, svobodě a lidských právech, a z jejichž hlediska se výše uvedená „židovská otázka“ jeví naprosto nepřijatelně.

Druhá kapitola se věnovala procesům s válečnými zločinci. Cesta k potrestání válečných zločinců nebyla snadná, jsou zde uvedeny mezinárodní smlouvy, které vznik procesů umožnily. Jednotlivé kapitoly reflektují hlavní procesy s nacistickými válečnými zločinci, tj. norimberský proces, osvětimské procesy a jeruzalémský proces. K základním informacím o soudních tribunálech jsou připojeny obhajoby obžalovaných, to, jak svoji roli v otázce konečného řešení sami viděli.

Třetí kapitola se je postavena na alternativních pohledech na procesy s válečnými zločinci. Procesy vždy vyvolávaly řadu otázek spojených s jejich legitimitou. Panovaly a dodnes panují dohady, zda procesy byly spravedlivé, zda měli být stíháni váleční zločinci v poválečné době. Součástí této kapitoly jsou také hlasy přeživších. Je zde patrné, že oběti hrůz druhé světové války přivítaly potrestání nacistických válečných zločinců. Z jejich hlediska byl trest smrti – udělený alespoň některým předním nacistickým zločincům – jediný možný a jediný spravedlivý. Oproti tomuto stojí poválečná německá společnost, která neměla přílišnou snahu hledat a trestat tyto zločince, resp. jejíž snaha o zjednání dodatečné spravedlnosti s postupem času klesala. Z uvedeného výzkumu je zřejmé, že bývalí nacisté stáli v předních místech poválečné německé společnosti. Toto bylo jedním z důvodů, proč v Německu převažoval názor, že to, co bylo, bylo, a nemá cenu se tím stále zabývat.

Ať už jsou na procesy s válečnými zločinci pohledy jakékoli, tyto procesy měly velký význam pro mezinárodní právo. Na jejich základě vznikly mezinárodní smlouvy, které se

týkají lidských práv, zločinů proti lidskosti nebo válečných zločinů. Taktéž byl vytvořen Mezinárodní vojenský tribunál v Haagu, který plní svoji funkci dodnes. Dalo by se říci, že ačkoli lidstvo dopustilo to, co se během druhé světové války stalo, poučilo se z toho. A snaží se zabránit tomu, aby se to někdy opakovalo.

V části práce, která se zabývá trestem smrti obecněji, je vidět, že názory na trest smrti se stále proměňují, ale dle posledních výzkumů příznivců trestu smrti stále ubývá. Nebylo mým cílem poměřovat legitimitu tohoto trestu, snahou bylo shrnout názory příznivců i odpůrců konečného trestu a postavit je proti sobě v jejich ambivalentnosti. V naší společnosti není trest smrti ukotven v právním systému, využívají se alternativy k trestu smrti. Pokud je zde naděje, že se člověk vrátí po odpykání svého trestu zpět do společnosti, chápeme dnes jako povinnost pomoci mu vrátit se jako plnohodnotný člověk.

Cílem předložené bakalářské práce bylo z antropologické perspektivy tematizovat trest smrti jako nástroj spíše dehumanizující než zlidšťující, a to na pozadí dobových reálií a svědectví z epochy druhé světové války a bezprostředně po ní. Tento cíl byl naplněn. Taktéž byla vznesena řada otázek týkajících se tohoto tématu, například zda lze trestem smrti docílit spravedlnosti, zda může trest smrti přinést úlevu pozůstalým. Na tyto otázky neexistuje jednoznačná odpověď.

Jsem ráda, že dnes žijeme ve společnosti, kde jsou nastaveny právní mechanismy, které by neměly umožnit, aby se stalo něco takového, čím byl holocaust. Zároveň mám obavy o současnou společnost, která se mi zdá více a více netolerantní, sílí zde xenofobie a nenávist vůči některým ostatním skupinám či příslušníkům jiných kultur. Trest smrti lze v této souvislosti chápat jako jakýsi lakmusový papírek humanity, který ukazuje, jak si jako společnost stojíme.

Seznam použitých zdrojů

ARENDDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalita zla*. Praha: Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0549-6.

BARŠA, P. *Paměť a genocida: úvahy o politice holocaustu*. Praha: Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0368-7.

BECCARIA, C., SLÁDEČEK, J. *O zločinech a trestech*. V Praze: Bursík a Kohout, 1893.

BREITMAN, R. *Architekt „konečného řešení“: Himmler a vyvraždění evropských Židů*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7230-629-7.

CINGER, R. *Arnošt Lustig Zadním vchodem*. Praha: Mladá fronta a.s., 2009. ISBN 978-80-204-2022-0.

DRBOHLAV, Andrej. *Etopedie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-163-5.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. ISBN 80-86708-30-6.

HAMERSKÝ, M. J. *Přijatelnost trestu smrti. Otázky a odpovědi: názory osobností: sborník příspěvků a názorů*. Brno: Bachant, 2001. ISBN 80-902631-7-8.

HEYDECKER, Joe J. a Johannes LEEB. *Norimberský proces*. Praha: Ikar, 2007. ISBN 978-80-249-0940-0.

Hitlerovy zákony XIII. Norimberské zákony. 1. vydání. Žďár nad Sázavou: Bodyart Press s.r.o., 2014. ISBN 978-80-875-29-6.

HOLLANDER-LAFONOVÁ, M. *Čtyři kousky chleba. Svědectví z Osvětimi*. Praha: Euromedia Group, k. s. – Ikar, 2013. ISBN 978-80-249-2285-0.

HONZÍK, M. *Povstaňte, soud přichází*. Praha: Panorama, 1986.

HÖSS, R. *Velitelem v Osvětimi: autobiografické zápisky*. Vydání druhé. Praha: Academia, 2018. ISBN 978-80-200-2813-6.

HUGHES, M., MANN, CH. *Hitlerovo Německo. Život v období třetí říše*. Praha: Columbus, spol. s. r. o., 2002. ISBN 80-7249-123-7.

KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-163-7.

KNAPP, V. *Problém nacistické právní filozofie*. Dobrá voda: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-21-X.

- KULKA, Erich. *Frankfurtský proces: reportáž z procesu s dvaadvaceti osvětivskými zločinci*. Praha: Naše vojsko, 1964. Aktuality, sv. 31.
- KULKA, Erich. *Soudcové-žalobci-obhájci: proces s osvětivskými zločinci*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1966.
- LEVI, P., BELPOLITI, M. *Hovory s Primo Levim: 1963-1987*. Litomyšl: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-570-7
- LUKÁŠEK, L. *Vývoj lidské dimenze (ochrany lidských práv a základních svobod) v komentovaných dokumentech – I. díl*, Praha: Oeconomica, 2003. ISBN 80-245-0529-2.
- LUKÁŠEK, L. *Vývoj lidské dimenze (ochrany lidských práv a základních svobod) v komentovaných dokumentech – II. díl*, Praha: Oeconomica, 2003. ISBN 80-245-0528-2.
- LYONS, Lewis. *Historie trestu: justiční tresty od dávných dob po současnost*. Praha: Svojtka & Co., 2004. ISBN 80-7352-021-4.
- MŇAČKO, L. *Já, Adolf Eichmann*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.
- PROCTOR, R. N. *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1763-5.
- REES, L. *Osvětim. Nacisté a „konečné řešení*. Praha: Euromedia Group k. s. – Knižní klub, 2005. ISBN 80-242-1401-6.
- REUTH, R. G. *Hitlerova nenávisť k Židům: klišé a skutečnost*. Praha: Ikar, 2011. ISBN 978-80-249-1519-7.
- ROSEMAN, M. *Setkání ve vile u jezera*. Praha: DOKOŘÁN s. r. o., 2003. ISBN 80-86569-45-4.
- SCHRAMM, P. E. *Hitler: člověk a vojevůdce*. Praha: Deus, 2003, ISBN 80-86215-43-1.
- STEFFAHN, H. *Hitler*, Omloumouc: Votobia, 1996. ISBN 80-85885-27-1.
- ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-398-1.
- Ústava Evropské unie: smlouva o Ústavě pro Evropu*. Český Těšín: Poradce, 2005. *Zákony do kapsy*. ISBN 80-7365-073-8.
- WIESEL, E. *Všechny řeky spějí do moře*. Praha: Pragma, 1997. ISBN 80-7205-509-7.
- WILLENBERG, Samuel. *Vzpouřa v Treblince*. Líbeznice: Víkend, 2013. ISBN 978-80-7222-920-8.
- WISTRICH, R. S. *Hitler a holocaust*. Praha: Slovart, s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7391-156-0.

Zákony

Zákon č. 276/2013 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění platném k 13.02.2021.

Elektronické zdroje

Bývalý dozorce z koncentračního tábora dostal za podíl na smrti 5232 lidí dvouletý podmíněný trest. irozhlas.cz [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/koncentracni-tabor-soud-v-hamburku-podminen-y-trest_2007231330_vin.

Centrum pro výzkum veřejného mínění. Cvvm.cz [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4956/f9/ob190618.pdf

Die Akte Rosenberg. Bmjv.de [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: https://www.bmjv.de/SharedDocs/Publikationen/DE/Akte_Rosenburg_Geschichtsband_1.pdf?__blob=publicationFile&v=22.

Die Gewerkschaft, Band 31, Nummer 9, 27. Februar 1964 — Blitk—in—die—WWelf Licht über Auschwitz? E-newspaperarchives.ch [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: <https://www.e-newspaperarchives.ch/?a=d&d=OIZ19640227-01.2.10&srpos=5&dliw=none&st=1&e=-----196-de-20--1--img-txIN-frankfurter+Prozesse-----0----->.

Eur-lex.europa.eu [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016M/TXT&from=EN>.

Eur-lex.europa.eu [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>.

History of the camp. Strona główna - Państwowe Muzeum na Majdanku [online]. Copyright © All rights reserved. [cit. 23.09.2020]. Dostupné z: http://www.majdanek.eu/en/history/general_information/1.

Holocaust.cz [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/vyhlazovaci-tabory/belzec/>.

Jana Dubová (1926). *Nahrávka pořizena v rámci projektu Paměť národa, 07.11.2014.* Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Copyright © 2008 [cit. 23.09.2020]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/dubova-jana-1926>.

Luděk Eliáš (1923 - 2018). *Nahrávka pořizena v rámci projektu Příběhy 20. století, 16.06.2016.* Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Copyright © 2008 [cit. 23.09.2020]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/elias-ludek-1923>.

Oesterreichs erster Auschwitz Prozess hat begonnen — Die Tat 19. Januar 1972. E-newspaperarchives.ch [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.e-newspaperarchives.ch/?a=d&d=DTT19720119->

01.2.3&srpos=4&dliv=none&st=1&e=-----de-20--1--img-txIN-auschwitz+Prozesse--
-----0-----.

Sinaj Adler (1928). *Nahrávka pořizena v rámci projektu Příběhy 20. století, 05.03.2008.* Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Copyright © 2008 [cit. 23.09.2020]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/adler-sinaj-1928>.

Stoletého Němce viní z podílu na smrti 3518 lidí, byl dozorcem v táboře. idnes.cz [online]. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/nemecko-soud-dozorce-vrazdy-sachsenhausen.A210208_205709_zahranicni_lesa.

Toman Brod (1929). *Nahrávka pořizena v rámci projektu Příběhy 20. století, 13.11.2007.* Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Copyright © 2008 [cit. 24.09.2020]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/brod-toman-1929>.

Trest smrti v Evropě a ve světě: fakta a čísla | Zpravodajství | Evropský parlament. [online]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/world/20190212STO25910/trest-smrti-v-evrope-a-ve-svete-fakta-a-cisla>.

Veřejný ochránce práv [online]. Copyright © [cit. 29.01.2021]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Konference/Konference_2012/Hnidkova_Socialni-prace.pdf.

Věstník Židovské obce náboženské v Praze. Praha: Židovská obec náboženská v Praze, 11.4.1951, 13(15). sv. 15 s. 175. ISSN 1803-7852.

Abstrakt

PAVLIŠOVÁ, M. *Trest smrti jako nástroj (de)humanizace*. České Budějovice 2021. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd. Vedoucí práce Mgr. Lucie Kolářová, Dr. theol.

Klíčová slova:

Trest smrti, hodnota života, procesy s válečnými zločinci, mezinárodní smlouvy, práce s odsouzenými.

Bakalářská práce se zabývá trestem smrti jako nástrojem (de)humanizace. Tématem je „konečně řešení židovské otázky“ versus potrestání válečných zločinců. Hlavním cílem práce je zamyslet se nad tím, zda může být trest smrti legitimní. Práce je rozdělena do 4 kapitol. První kapitola se zabývá hodnotou života. Druhá kapitola popisuje procesy s válečnými zločinci. Třetí kapitola uvádí různé pohledy na procesy s válečnými zločinci a význam procesů pro dokumenty, které vznikly v následujících letech. Čtvrtá kapitola se zabývá trestem smrti obecněji, uvádí mezinárodní smlouvy, které se zabývají lidskými právy, stanoviska odpůrců i zastánců trestu smrti a neposlední řadě se zabývá možností alternativních trestů k trestu smrti s odkazem na sociální práci s odsouzenými.

Abstract

The bachelor thesis deals with the death penalty as a instrument of (de)humanization. The topic is "finally solving the Jewish question" versus punishing war criminals. The main goal of this work is to think about whether the death penalty can be legitimate. The work is divided into 4 chapters. The first chapter deals with the value of life. The second chapter describes the processes with war criminals. The third chapter presents various views on the trials of war criminals and the importance of the trials for documents that were created in the following years. The fourth chapter deals with the death penalty more generally, lists international treaties that deal with human rights, the views of opponents and supporters of the death penalty, and last but not least deals with the possibility of alternative punishments to the death penalty and a reference to social work with convicts.

Keywords:

Death penalty, value of life, trials of war criminals, international treaties.